

Бесіда

ZARZĄD GŁÓWNY
STOWARZYSZENIA LEMKÓW

ГОЛОВНИЙ ЗАРЯД
СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ

ЛЕМКІВСЬКИЙ ДВОМІСЯЧНИК * РІК ХІ, № 4 (49) ЛИПЕЦ - СЕРПЕН 1999 * КРЕНИЦЯ - ЛІГНИЦЯ

ТОТО СЯ ПОДАБАЛО!

Добрий ден!

Дорогы
Делегаты
і Гості
Конгресу!

Я ем делегатка з Америки і Лемкыня. На перед, прошу Вас, выбачте мі мою невыдарену лемкіевску вымову.

Ту, в Ужгороді — географічным центрі Европы і історичным центрі Русинів — хтіла бым пер-представити пару думок на тему важности географії в свідомости Русинів і в свідомости ед-ной Русинкы.

Географія:

Копи перший раз виділа-м рід-не село мойой мамы — Милик — станула ем на дорозі здивлена. Мама повіла мі же ей рідне село є крас-прекрас, але я знала ліпше што є крас, бо виділа ем вшиткы чуда свѣта в америцкій телевізії! Мама одначе мала рацию — село є крас-прекрас.

То в тім селі, перед роками, она літала узкыма гірскыма стеж-ками

Ту нетерпливі повтаряла своєю-му молодшому брату штобы не ходил за ньом всядываль!

Ту він і так за ньом ходил, аж впал до Попраду!

Ту одважні і з поводжыньом вы-тагла го з рікы.

Ту она плакала з почутя вины і з вдячности за выратуваня його молодого жытя.

Ту стала ся сильном, керуваном пасийом особом — таком, яком є тепер.

Одтале была она вышмарена на есе в сорок семім році.

(продолжыня на сторони 2)

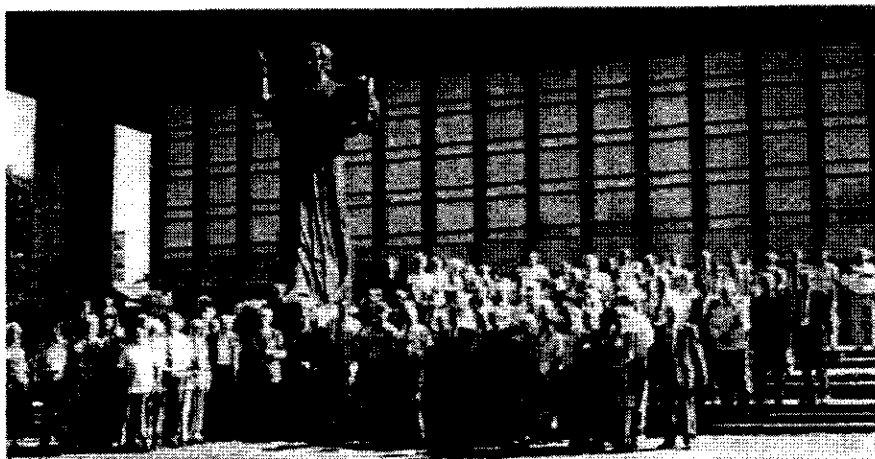
Дорогы Русины, Братя інчых национальности, Дорогы Гости, Шановны представителі адміністрації Закарпатя і України — я сердечно витам Вас ту, в тій сали, в Ужгороді, в столиці історичной Підкарпатской Руси, котра днес є Закарпатском областю України, із святом русиньского Народа, із V Світовым Конгресом Русинів (шалены оплескы).

НЕЄ КРАСШОГО НАД ТОТО - ЧОГО СЯ НЕ СПОДІЄШ

Позвольте подякувати нашим троїстым музыкантам, гуда-кам і трумбитательови із Волового за прекрасну музыку, за тот символічний звук, котрий радує серця нашы - русиньскы і тых, хто сочувує нам, хто розуміє нас, хто любить нас взаїмно, хто чествує правду, хто чествує чест людску, хто знає што такє — быти одторгненым, пониженым, што такє — быти одиноком...

Так розпочал своє слово до зобранных в прекрасній сали Уж-города Іван Туряниця — Ведучий Общества Підкарпатскых Русинів, отвераючы V Свѣтовий Конгрес Русинів. Кінчаючы же бесі-ду, попросил о слово стоячого обік президиального стола свя-щенника, поставного як дуб, високого, з буйном, чорном бородом — отця Димитрия: — „Боже благословеніє да пребудет над всіма нами в добрий час...“ І такой зараз простір потряс, державний гимн України „Ще не вмерла...“, а пак за ним Духновичів дух — „Подкарпатскы Русины, оставте глубокой сон...“, який стал ся гим-ном Русинів уж в XIX столітю і был ним офіційни в час межде-военной автономії Підкарпатской Руси і жыє в Русинах до днес.

Даст ся тото одчуті в тым пільсичю люди, які по береги выполняли салю... Мороз іде по плечах... Ту гыртани підходит блаженний біль, по лиці тече повільна слеза... (сторона 7)

Делегаты V Конгресу перед памятником А.Духновича в Ужгороді. (Фот. С.Михалыцкі)

Лемківска Ватфа на Чуржыні кличе Вшыткых
до Михалова на ден 6-8 серпня 1999 рока

Новини - не новини не лем з Лемковини

● 15 мая в Айслінген проходила стріча членів Товариства Руснаків в Німеччині. Стріча была гостином, забавом, але і виборами власти товариства. Ведучым, уж на третю каденцію выбрано др Сильвестра Кухаря.

● 17-22 мая драматичний колектив Театру Александра Духновича (завдяки Русиньскій Оброді, Міністерству Культуры СР, Театральному Інституту і Театрови Стока в Братиславі) гостювал в Братиславі на II річнику Дни Русиньского Театру і в Нітрі на XXI Майовій Театральній Нітрі.

● 12 червця в Пряшові проходил VI Сейм Русиньской Оброды — нашой братной організації в Словації. Наступили значучы зміны во властях РО. Новым Ведучым остал Штефан Ладижынський, Заст. Ведучого - Федор Віцо, а Секретарьом - Анна Кузмякова. Гратуємоме!

● 20-23 червця одвидла Лемковину такой 50-особова група Русинів з Америки. Была то уж четверта тура каждорічної екскурсії, організуваної через Товариство Карпато-Русинів в Америці, з його незмордуваным ведучым - Джаном Рігетті. З Лемковини екскурсія переїхала на Пряшівщину, а пак до Підкарпаткой Руси.

● 25-26 червця в Ужгороді — історичным центрі Підкарпатской Руси — проходил V Сьвітовий Конгрес Русинів. Йому посвячений головні тот номер „Бесіды”.

● 25-26 червця в Зындрановій, місцеве Музейне Товариство організувало VIII Свято Лемківской Традиції „Од Русаль до Яна”. Особливістю тогорічного Свята была численны выступліня лемківських організацій (хоц не лем), як і приватных осіб з гратуляціями для Федора Гоча з нагоды його 70-літя народжыня.

ТОТО СЯ ПОДАБАЛО!

(выступліня Сусанны Михаляцкі на V Сьвітовым Конгресі Русинів в Ужгороді - продолж. зо стор. 1)

Географія!

Мій поворот на Лемковину переходил зайдні з емоциональным і психольогічном „мапом”, котру переказала мі моя Мама. Як ся мож навчыти чытати таку мапу? Тото не є очевидне. Можливым є, што я навчыла ся того спожываючы спеціальну траву, котру моя Мама зве „лемківскы бандуркы”.

До той науки не треба білетів на самолёт — хоц такы білеты можут помочы. До той науки треба быти человеком мягкого серця і мати в собі надост жытя. Мусіла єм:

- 1) перелетіти — переїхати — перейти тысячы кільометрів;
- 2) перебити ся через шыры языки;
- 3) познати три культуры;
- 4) посвятити тому вельо років і доллярів...

...але в кінци дішлам до того місця.

То была долга, тяжка дорога, котрой емоциональний і фінансовий кошт был барз великій. В часі той подорожы стала єм ся інчом особом: ...біднійшом, ...але ліпшом.

Гнеска не жалую вложеного туду.

Географія!

Біблія пише, што Сотворитель Сьвіта обіцює, же (читую): „позберам Вас вшыткых з ріжных держав і приведу Вас до Вашой рідной землі.”

При кінци хочу Вам гнеска сердечні подякувати за Вашу працю для наших люди і хочу, штобы Ваша дальша праця оддавала добродушність і скромність Русинів, котры сут їх вродженом натуром.

Дякую за увагу!

Сусанна Михаляцкі

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ X-ЛІТЯ В ДАТАХ

(продолжыня - рік 1992)

8-9.05 — В Свиднику Русиньска Оброда, разом з Міністерством Культуры СР і Словацком АН, організувала наукову конференцію п.н. Разом через історію. СЛ репрезентували: А.Копча, В.Грабан, П.Трохановскій і, гостинні, С.Михаляцкі з Америки.

1.08 — В лігницьком „Атриум” odbyла ся прапремьера „На чужыні” — другой части „Одтятых корени” А.Копчы.

6-7.08 — XII Лемківска Ватра на Чужыні. Першыраз выступили на Ватрі ансамблі з заграниці — з Нягова і зо Сиины (Словація). Окром них участ на Ватрі задебьютувал Ансамбль Пісні і Танця „Кычера” з Лігніці під керівництвом Ю. Стариньского. Выступили тіж музично-вокальны ансамблі: „Аксель”, „Краєне”, „Водограй” і фольковий ансамбль „Оркестра Святого Миколая” з Любліна. Театр СЛ представил драму „На чужыні”.

2.09 — Розпчато науку лемківского языка в Основній Школі Нр 1 в Крениці. учитель — П.Трохановскій.

6-7.11 — В Бардівських Купелях проходил Перший Конгрес Русиньского Языка. Участ брал ціла інтелектуальна русиньска еліта, а тіж языкознавці з Америки, Канады, Швеції, Монако. Од лемківской страны з доповідями выступили Олена Дуць-Файфер і Петро Трохановскій.

27-28.11 — В Пряшові засідали члены комісії кодифікації русиньского языка. Лемківску секцію репрезентували Мирослава Хомяк і П.Трохановскій.

18.12 — Делегация ГЗ СЛ під проводом Андрия Копчы вела розмовы з восвідскыма властями Нового Санча і властями міста і курорту Крениці. Розмовы дотычали організації II Сьвітового Конгресу Русинів.

В 1992 СЛ выдало:

— О Дуць-Файфер, *Лемкы в Польще, Lemkowie w Polsce*

— М.Хомяк, *Перша граматыка лемківско-го языка* (выд. сондажове)

— М.Хомяк, *Лемківска граматыка для діти* (выд. сондажове)

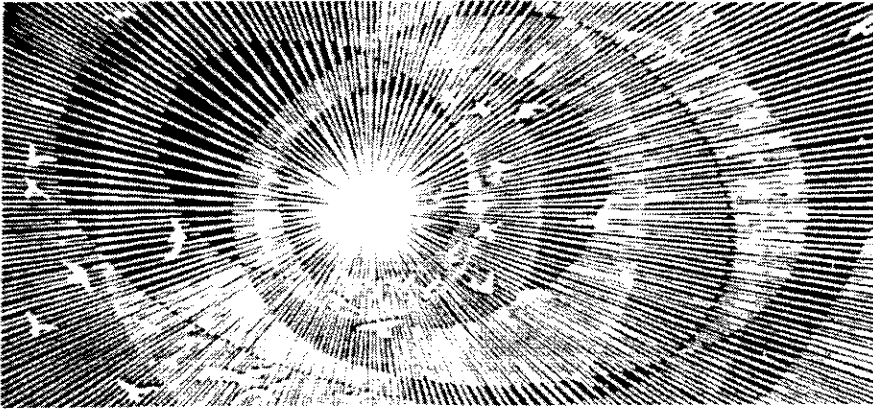
— М.Хомяк, *Лемківскы буквы - I част* (выд. сондажове)

— S.Madziar, *Stak doll* (перевыданя)

— *Чародійскы гушлі. Лемківскы легенды* - ред. П.Трохановскій

— П.Мурянка, *Лем адзимка але своя!*

— *Лемківскы народны співанкы* (перевыд.)

ОРЕСТ ДУБАЙ

Суть люде, для яких жыти значыт безперестанно глядати што-си нове, творити. Єдным з них є народный художник Орест Дубай — писало ся в каталогу до організуваной в Свиднику, з нагоды його 60-літя, выставки (1979).

І одраз выяснийме: в тым припадку окресліня „народный“ не належыт розуміти як самородный (польске — „ludowy“), а як удостоеный такого звання, што было загальным приятым понятком в більшости держав колишнього нашого бльску.

Орест Дубай вродил ся 15 серпня 1919 рока в русиньскым селі Велика Поляна коло Гуменного. В часі окупації (1939-1943) повело ся му закончыти студію на выділі рисунку і малюнку Словацкой Выжшой Техничной Школы в Братиславі. Дораз по війні актывны влучат ся в художне жытя родимой державы — Чехословації, стаючы ся членом ріжких творчых спілок. В 1947 році, в трудным (як добрі знаме) часі має щестя, а — повіджме радше — силу перебитя, завдякы талантови, штобы „заіматися“ ся на студійну подорож до Финляндії і Данії.

По індивідуальных выставках і участі в збірных на ближнім подієрці, од 1958 рока, од участі в Mostra internazionale di bianco e nero Lugano (Італія) зачынат ся його похід до шырокого світа. Такой зараз выставлят свої праці на престижовым XXIV Biennale в Венеції, подорожує до Швейцарії. В 1959 р. отримує срібный медаль в меженародовым конкурсі „Мир світу“ в Лейпцигу, пак першы нагороды в кількох конкурсах в Чехословації.

В 1962 році назначений доцентом Выжшой Школы Образстворчого Мистецтва в Братиславі. В 1967 от-

римує професуру, а о рік — в 1968-ым — остає ректором тойже ВШОМ.

В меджечасі остає назначений почесным членом L'Accademia Fiorentina delle arti (1964), подорожує і выставлят: в Кытаю, Західнім Берліні, в Югославії (Любляна), Іраку, Німеччыні (Дісальдорф), во Франції, НДР, Болгарії, Зазерат і до Польщы, м.ін. бере участ в Międzynarodowa Wystawa Exhibitsi Muzycznego в Познані (1967).

Пак будут выставки од Великобританії по Єгипет, од сходу по захід. Не перечислити вшыткых. Та...

Орест Дубай, хоц познат смак славы, хоц познат світ, а світ його, не потрафит взяти го для себе. Він буде засдно вертал до гнізда: од трагедії Токаїка, по ілюструваня родимых выдань, як Збійницьке літо Гната Хоткевича, як творы нашого Богдана Ігоря Антонича. Днес жыє, як пенсионер, в Братиславі.

Петро Муранка

Горі: Орест Дубай, Птахи(1975), долину праца не названа (але вымовна

Одзнавати, святкувати

60 років од дня народження
минуло 22 септя 1999 р
и

Милалови Сандовигови

ижеи порівнатьи недавно влурят ся
в наше народне жытя

Може зато Ново Ден Уродни
не суджетьи нам было скореи
закохувати в наміти.

Ша влурят ся мирныма акорнами.

В том році заложыл Куржак
СА в Варшаві, выбрано Го на
Заступника Радчова СА,

был делегатом на V Світовым

Конгрес Русинь в Жижові

Шук далє - Чоно Милале!

В щестю і добротю -
на многи і бляги літа!

Редакция „Бесіда“
і Товаришты Захід СА

70 років од дня народження
минуло 20 септя 1999 р

Федорови Толови

в том ми давно знали і тато,
навил ся о Нову жытя

жыти в Лемківскым Катмарі

Зато домісти ми Нову щиро
на Світі „Од Ручале до Ніл“

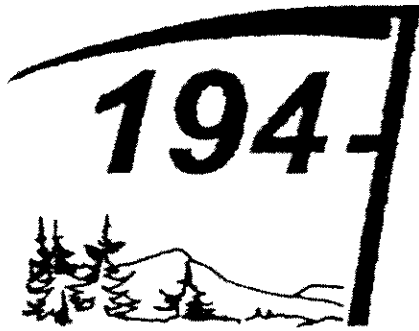
Але щир рад - шує „Бесіда“.

Двадцять о лемківську давнину

и жыти ся жыти читовым

На многи і бляги літа!

Редакция „Бесіда“
і Товаришты Захід СА

ПЕТРО КОРБИЧ

СПОМИН ПРЕЖИТЯ

(продолжыня б)

Пішоў ём до Гміны і такіх референт, Мацей, дакус знаёмый, там працуваў. І прошу го — ці бы мі дашто не поміг в справі того мешканя, же не мам выходу, же не вытрымам в тій кісноті.

І повело ся мі. Была така родина, бездітна, старшы люде, Дмитрякы ся звали. І мы пішли на іх місце, а іх перенесли на село Войцскову. Ішы ём ім поміг ся перевезти. Жена зараз побігла і зме ся осіла. І зараз ся ліпше робит. Купиў ём кафляовый пецок до цокоіку, руру вправиў аж до коми́на. Дров привіоз і угля — жебы было тепло.

Але одной ночы молодший хлопец спал з мамом і штоси марудит, і ним торгат. Жена кричыт на мене, я пришол, засьвітила сьвітао. Она стала і зараз на деліны впала і — як нежыва, замала. Старший хлопец кричыт жебы отворити двери, бо так іх в школі вчыли. Отворил ём, повітря ввошла, але трудно очутити хлопця і жену. Як ся очутили, то в ухах шумит і пяне кажде. Чловек до угля был не навыкнений, а няня мамі мы барз оцадного. Попаалин в кафляку угльом і засунули в коми́ні шубер за далеко. І бы сме ся вшыткы зачадили, але в нещестію щестя.

Купиў ём другога коня, і на заробок вылечу. Пецы мурую, хомонто і підклады шыю, для кони упряж. В поли поробю. І дуже мі ліпше. Повідают, же я мам найліше, бо-м си всяди порыхтуваў до выгоды. І так сідиме, газдуеме, зарабяме. Діти до школы, до міста ходит, хоц далеко. І ся здае, же там до смерті будеме, на вікы.

В 1956 році повідают, же вільно вертати на своє, до гір. Быў товды Гомулка, Охаб. Раз в жнива выбрали сме ся штырхох: Ставискій Петро, Ставискій Осиф, Кузмич Ваньо і я — Корбич Петро.

Приіхали мы до села. В нас, на моім мешкаў з Кінцальовы такіх, што ішы за нас был машыністом в трачы, Мацей Грибель. Недалеко од нас мешкаў пред выселіньом. В него сме посьнідали, мали сме мериנדю, солонину.

Ідеме горі селом, Полякы нож задзвонили до Устя на поліцыю. І прилетіў добрый пес — комендант Груціньскі, і зімал нас на-піў села, на дорозі загальгуваў:

— *Co wyście za jedni?*

— *Ze Zachodu.*

— *Po co ście tu przyszli?*

Ставискій повідаў:

— *Popatrzyc na swojā własność.*

Він ся шарпнуў:

— *Jakā własność? Ja was poaresztuję!*

— *Za co?*

— *Proszę dokumenty!* — написав выпыткых з доводів і — *Do jutra żeby was tu nie było.* — І пішоў.

Походили мы по осадниках, але жаден ани ся тхнути не даст, бо *„jemu Rząd dał. Gdzie pude?”*

На вечер сме пішли вшыткы до Грибля, до нашой хыжы, на ніч. Мали сме кус палонкы, почестували і так радиме. Осадник мі повідаў, же мі одступит:

— *Spółdzielnie rozwiązałi, dzieci mnie pozostawiali, chaupy irza remontować. Co ja tu bende robił na starość z żoną? Tartaku nie ma. Z czego tu bende żył?*

Я повідам, же тєраз приіхати не можу. Як слова дотримат,

то на весну, бо мам газдівку дост велику, то неможлива перевізка на зиму.

— *Czy mam zrobić podanie do Powiatu o przydzielenie?*

— *Zrób.*

Написав ём поданя при сьвідках і рано сме пішли до Горлиц, до Выділу Рольніцтва. Дал ём поданя і області, подал адрес на поданю.

І вертаме на Захід. І так радиме, ці то необава вертати єдній родині? Будеме чекати — што буде далі.

Але ідут поголоскы, же люде вертают. В лютім достаю лист од осадника. Выпытуе: *„Czy bende wracał, bo jak nie, to on zostawi chaupę, żeby mi niego później nie narzekał.”*

Но і што робити! Зібрав ём няня, перину, біліну, мериндію і іхаме. По дорозі вступили мы до Горлиц по децизію, до Выділу Рольніцтва, а они юж штоси крутят: *„Mogą dać temu, czyje było - ojcie.”* Я робю поданя „па ојца”.

— *To przysłemy decyzję.*

Поіхали сме до Спїтниц і я няня лишыў в нашій хыжы, а сам вертам на Захід.

Няня не замельдуєт і страшат. *„Tego starego wyrzucić, niech idzie do Rosji, tam jego miejsce.”*

Няньо пишут: „Як не підеш до Варшавы, то не маш чога приходити. Поля не дают, поміры робят. Сьнігу неє. Возвали осадника до Выділу Рольніцтва і го осьвідоміют: *„Co pan robi, pan ma dzieci i wpuszcza Rosjan?”* Він повідаў: *„Czy sie mi należy?”* *„Jak ustępujecie, to sie mi należy.”* *„To po co mnie tu wzywacie?”* І пішоў домів. Але няня все страшат же *„pola nie dadzą, tylko 30 arów, to co osadnik ma.”* І пишут: „Я перину даю на багаж і вертам.” Я достав лист і зараз пишу же не вільно ся рушыти з дому, покля я там не буду.

Я поіхав до Варшавы, до уряду скарг і вньосків. Быў дуже люди, самы Лемкы. Висто-яў ём колеіку і дшоў ём до урядника і повідам же осадник.

Але каждый писатель приступує до писання книжки з тым - же са надіє, мать таке потышыня в душы, же буде го хтось чытати.

ПТ: Же творит не лем для себе...

Мария: Мальцовска: Так. Же не надармо то є. Я собі думам, при скромных моїх рахунках, же мої книжки не остали лежати а же їх не скартовали даґде в архіві, але - невроком - розышли са і розходят са помеджі людей. Не знам де є причина.

ПТ: А я знам. І в нас ся люблят Ваши книжки. Недуже їх є, зато же дистрибуция є така а не інча, але люде довідуют ся за нима, особливо по остатній Лемківській Осени, де сте порушыли до плачу слухаючы серія. Порушыти годно лем добре. Повіджте мі што в дарозі гу твориню того добра Вам ся записало найміцнійше - ци то дитинства, ци то уж з досьвідчыня з власныма дітми што записало ся найглубше, найтеплійше в Вашій памяти?

Мария: Мальцовска: Што? - Як єм писала свою книжку "Приповідкова Лучка". Но а мы, як редакторы "Русина", "Народных Новинок", я, як редакторка, ціле жыты роблю на тім поли, неє часу на тоту родину, на тоты діточки, чоґо ми жаль, прибудно жаль. А діти кадый вечур: "Мамо, повідж приказку, повідж приповідку" Так, кед єм уж не біровала то то вшытко знести, гварю: "Діточки, я вам напишу книжку." Із мойов Наталков сме сіли і розберали мотивы, она мала тоґды шість років (она, конец-кінцом, ілюстровала тоту книжку). Я прислухуючы са до ей поглядів, до ей зображеня світа, записувала єм вшытко. Самособов і на легенды свого села єм не забыла, і попри тім сносвала єм свою мудрость людску, народну, з котром єм са стрічала подчас дїтства. Думам, же - так як єм говорила на початку - же дїтство наше буде нас спроваджовати до самого гробу. І дїтство наше, хоц не было таке найліпше, найдобротнійше, не было маєткы, але тоты іскры запалєня до творчости, дїтстає нам дало. Так же - дуже си шануйме своїх родичів, свою среду, оточєня, десме выростали а будьме вдячны своїм родичам за każde слово, а ставляйме ім памятник за то, же нас привели на світ, же нам дали інспірацию до творіня.

ПТ: Інспірация - інспірацийом. Гей. Але повіджте мі - Як сте тото зробили, же кед єм чытал уж лем сам

вступ до "Приповідковой лучкы" — та єм плакал. Як сте то годно были зробити, жебы сьвіт з той страны Бєскіда і з той страны Бєскіда был одчуваный так само, глубоко, аж до...

Мария: Мальцовска: Так, мы на єдній струні, бы-м повіла, поєтничий бо тот вступик мі са видить не як проза, але як поезия в прозі... Писала єм го од душы, од серця, а думалам тоґды о своїй мамі...

ПТ: І певно зато єм плакал... І певно найтоньшы наши струны были бы найкрасшым завершующым акордом той бесіды, але пори нас проза... жытыя. Повіджте, так уж доправды гу кінцьови - ци кодифікация русиньского языка, яку проведено на Словенску, мала даяке значыня гу Вашому писаню? Як тото видите?

Мария: Мальцовска: Повім правду, таку щіру, од серця, же дуже єм была зла, як єм са дознала же мам писати...

ПТ: Кодифікуваным языком?..

(ту сме ся обоє щиро розсьміяли)

Мария: Мальцовска: Кодифікуваным языком, гей! А чом? Не зато, жебым была проти кодифікациі. Навспак. Я єм за кодифікацийов, але предса мій язык то дало до істых рамок, што я са проти тому бунтовала. Думам - та я хочу так, як моя мати бесідувати. Но але я вывабрала з нима, з кодифікаторами. Я зачала так робити літературу, же зачала цитовати. Мої герої говорять языком мойой матери. А там я маю право, як автор, поужыти діалект який я хочу.

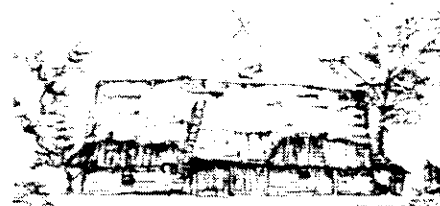
ПТ: То значыт - по Вашому - нарід і його язык має пріоритет, він є перед тьма, котры - якбы його творили. Є перед...

Мария: Мальцовска: Перед кодифікаторами.

ПТ: Перед кодифікаторами.

Мария: Мальцовска: Правда же є Народ є невычерпный. То дарьмо будуть кодифікаторы народ давати до рамоків. Не дасть са. Бо каждый його прояв є шпєцифічний, а в тім є та краса, в тім є та лука пєстра. Най каждый герой інакше говорить. Так же: мы любьме свій язык, розвивайме го, але через шпєцифічність його говорів. А кодифікация най нам служить на то, жебы сме были культурны і перед самыма собов, і перед світом, жебы сме досягли певный ступєнь досконалости.

ПТ: В чым напевно допоможе нам Ваша творчист. Дякую за розмову.

МАРИЯ МАЛЬЦОВСКА

Материна свічка

Мати... Єдно просте слово... В нім цілий мій світ... В нім жыєт деревяной, соломов покрытой хыжкы, в котрій єм ся народила як сема дітина своей матери...

Мати, мамка, мамочка... Што я властно о ній знам? Была мати, жыла, як каждая інша жена на валалі. Не зазнала-м ей нияк, лем при роботі. Фурт мам перед собов ей шыковны ногы, котры са метали на вшыткы боки, ей дрібны руки, котры нігда не спочінули. Мати хотіла встигати за няньком, бо то був акуратный хлоп, выжадовав од ней порядну роботу. Зато сі мати нігда не послала лем так через день. Поле, работа дома, біганя коло громадкы дітей... Як могла знести таку тяжобу, таку скалу на своїх крєгєнькых плєчах, тоту маленька поставов, жіночка? Доднесь не знам, што ей тримало при жывоті. Може, тоты діточки, котрых аж сім породила? А, може, завязтость, котра Русинів тримать при жывоті, їй помагала? Была то моя мати, котра і мені дала жыєт в тяжкых болях.

В тім часі уж были на світі Анця, Янко, Юрко, Влена і Йила, уж мої дорогы родині пережыли войну, сестры з братами великий голод (доднесь сестра Анця споминать як з братом Янком їли лупкы з бандурок), уж в земли гнила моя старша сестра Маря, мати чудом пережыла тїфус. Перед смертьов ей захранила найстарша сестра Анця, парурічне дівча, котре не знати одкы, знало, але їй давало пити переварєну воду. Є знамо, же много людей тоґды померло на тїфус, бо

пили студену воду. Нашы уж бивали на материнім, Калиничовім місці, в старій деревяній хыжі, котра ся мі врыла до памяти із своїм великим деревяним столом, за котрым сьме вшыткы доведна їли з одной миски, із старым глиняным печом, на котрім сьме ся вшыткы грїли, із вічно закуреныма стїнами, із маленьков коморков, де ся складовали всякы річі — мука, цукерь, зерно і інше.

До такой хыжки ем ся народила 5 мая 1951 року. На світ ем приходила тяжко. Мати ня мала як сорокорічна і не могла ся никак із зо мнов розстати. З розповіді знам, же як ся так довго трапила в болях і не могла злячі, пришла, як кебы з неба впала, порода од старой кумы Сіжкані, котра павїла, же треба нагрїти воды і насыпати до бочки, в котрій ся взимі капуста квасила і в ній ся мочїти. Так было і зроблено. Бочку однесли до коморы, гет од людських очей, наповнили ей водов, а мати ся в ній мочїла доты, помы мадра не поволїла і я з великим криком выпала до воды (мати з усмівом не раз повідала, же ня скоренько выхопила з воды, бо ся дуже бояла, жебы ем ся не затопїла). Потім перегрызла пупочну шнурку зубами, як то робїла і при іншых дітьох, аж на припад найстаршой сестры Анці, котру ей помогла привести на світ мати, моя бабка, властно ей показовала, як то треба із тов шнуров робити. Потім си уж мама сама давала рады. І тогды, як перегрызла пупочну шнурку, завязала пупочек, выполокала ня у воді і могла з ня расти дівка.

Кедь ня мати внесла до хыж на руках, дуже щаслива, же вшытко добрі допало, же дітина є впорядку і она обстала, хотїла ня дати братові Юркові на руки, жебы ня потримав і порадовав ся з новов сестричков. Але де там! Тот ся одвернув од мене, а, же так павів із смутным голосом:

— Зась не буде на книжки.

Брат Юрко бив дуже способный до учїня. Такий красный біпавый хлопец, із синїма очїма. Любив декламовати стишки, співав, грав театер, красолїсно писав. Лемже што з того? Як мі розшырьовати свій талант, кедь не были грошы на обув, на теї

кы, книжки, а, нетонь, жебы шїти дале до школы. Лемже Юрко бив з тых, што ся не здавать. Як го взяли на военчїну, стады ся записав до Остравы, до бані „Долу Глубїна“, скады потім была можливість їти ся учїїи.

Чом о Юркові говорю? Мы з братом ся дуже любїли. Грав ся (бавил ся — ред „Б“) зо мнов, носив ня на руках і давно забыв на то, же ня даколи не хотїв, як ем ся народила. Тепер ем была його мїлачїком. Всягды ем за ним ходила, як хвостїк...

Пасли сьме раз з Йїлов коровы на Серетяніці. Было дуже зимно. Дув осїній вітор, падав дождь, залїтовав ся сніжок, а я дуже хотїла їти домів, жебы ся нагрїти на теплїм печу. Од студены сьме обидві з Йїлов плакали.

— Юрку! Юрку! — кричала ем. — Подь їд нам! Бо нам дуже студїнь. Братику! Братику, — озывав ся по полю мїй голос.

Не мїг же ня чути Юрко, бо сьме ся находїли десь два, а, може, і веце кілометрів од нашого дому, але в тот день, в тот студений, слотавый день, ся Юрко якымсь чудом зявив. Якбы з неба впав. Боже, яка то была радость! Выскочїла ем на нього і завїсіла ем ся му на шыю, як клюфатїх грозна. Стискала ем го, ціловала, кады попало, не могла ем ся од свого старшого брата одорвати...

Юрко... Уж давно не є меджі нами, прикрыла го пісна потоцька земліця... Як пішов мїй братик до той Остравы, жебы мїг і шту довати, чекала го там його смертонька на купалїску. Затопїв ся. Нїхто не знать днеська, як то было, ці ся вдарив, як скахов до воды, або мав даякого неприятеля, што го потримав під водов... Вшытка забрав час, нїхто ся теперь уж нїч не дознає. Лем простый Юрків грїб із памятником є нїмым свїдком, же колись в Руськїм Поточї ся народив і выростав Юрко Параска.

А мати?... Бідна моя мати як ся дознала тоту страшну новїну, потрєпала вшыткы святї образы, што висїли на стїні, а од Юрковой смерти посивїла, як голуб. Нянька бив головов до грушкы, што росла вышше хыжки. Бо, же быти штось страшнішого, як,

кедь мати пережыє свого властного сына, свою властну кров?.. Хто заповнить порожне місце, што зостало в сї серцю, хто вылічїть тоту глибоку рану? Не є такогo доктора на свїті.

Лемже жыват їде дале, а мати пережывала за каждую свою дітїну, за ей долю, за дівкы — як з газдами жыють, ці ся мають добрі, як там внучата, і грабіжїла ся дале, хотїла їти кроком, як каждая женська на валалї. Не давала на собі знати свої болї, не прыздраджовала свої проблеми.

І надышов час, кедь родичї самы зостали дома, бо мы ся знимали на властны крыла... Я, тото „пошкребя“, і я їх вхабила, бо ем ся дала на школы (сестра Анця, Ђлена, Йїла нашли свій домов в найсмердячішїм чеськїм краю, в Северочеськїм, де пішли свого часу за работов і там зостали нафурт. Брат Янко ся вженїв і пішов з дому, збудовав ся в селї Войніце коло Требішова і там доднесь пережывать).

А я? Я была наймолодша і родичї мї были найпершы. Лемже так ся стало, же заслугов моїх сестер і брата Юрка, котры мя одмаленька засвятили до тайны книжок, не розлучала ем ся з ними скоро нїгда. Было то чаро, котре ня цалком опановало. А, може, зато ем ся так уняла до свїта книжок, бо в них ем ся дочитала о цалком іншым жывоті, якый ем пережывала в колї своїйой родины. Книжка ся стала моїм супутником. Доднесь люде в валалї говорять, же фурт ем ся з книжками волочїла, не одходила-м од них, головно, як ем пасла коровы.

Споминам сї, же день з коровами на полю мї збїгав як нїч. Раз-два бив вечур. Наганяли ня подїї в книжці. Фурт ем хотїла, жебы ся штось в тїй книжці скїнчїло, хотїла ем знати конець той чї іншой долї. Коровы ся найліпше пасли, кедь сонце впацїло. А я сидїла на травї, помы ня не зачали кусати бомбарї, помы роса на ня не зачала сїдати

(продолжыня наступїт)

мя пущат на свою газдівку, а місцевы власти мі утрудняють. Пытат ся ци мам коня і плут.

— *Mam.*

— *To jechać i orać!*

Я гварю же ищы ем ся не препровадила.

— *To jedź pan!*

— *Proszę jakieś zaświadczenie, panie. Od góry na dół.*

— *To przyjdzie!*

Списал вишытко і казал „*jechać*” домів. Вишытко на гамбу.

Приіхал ем домів і пішоа ем до Выдіау Рольництва здавати газдівку і раджу ся там єдного як то зробіти. Він повідат.

— *Weź rozliczenie, wymelduj się, wykup wagony i jedź.*

Пішоа ем до Рольництва, прошу жебы мі озимний засів дали зобрати, а секретарка гварит же „*nie*”. Я ся розплакал.

— *Tam mi pole nie dają, tu zasiew. Co mam z tymi dziećmi zrobić? Daliście ugory, teraz się pszenica rodzi...*

Полетіла до керовника, пришол. Я плачу.

— *Dać mi.*

Выписала засьвідчяня.

— *Dziękuję! Do widzenia!*

І іду замовити два вагоны крыты. Заплатил ем. Повідаи мі же на третій ден „*będą gotowe do ładunku*”.

Пришоа ем домів Черпаме зерно до міхів і пакуеме. Тєстьова поіхала з дітми потягом, а сын мал поіхати за два дни, помочы мі правезти ся з Гривова.

(продолжыня наступит)

Орест Дубай. Ілюстрация до поезии Івана Мадиньского „Винки сонетів”

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ X-ЛІТЯ В ДАТАХ

1993

22.01 — Головний Заряд СЛ в Лігници накріслил плян приготівлінь до II Сьвітowego Конгресу Русинів.

21.02 — В Креници закінчыла ся (розпочата в Кракові) Конференция Польско-Українська. Брали в ній участ зо стороны СЛ: А.Копча, Я.Горощак і П.Трохановскій - запрошєны через власти міста Креници.

11.04 — Члены Головного Заряду (А.Копча, Я.Горощак, П.Стафиняк) омовили з Зарядом Кружка в Креници стан приготівлінь до II Сьвітowego конгресу Русинів.

8.05 — В Креници проведено генеральну нараду пред II Сьвітowym Конгресом Русинів. Брали в ній участ Ведучий Сьвітовой Рады Русинів Василь Турок і Ведучий СЛ, член СРР — Андрий Копча.

21-23.05 — В Креници проходил II Сьвітовой Конгрес Русинів. 21 (пятниця) в концертной сали креницкой „Пияльні” выступил Театр Александра Духновича зо штуком *Добродитель превыжшат богацтво*. 22-го, субота, розпочала ся выступом діточой групы „Черчык” з Креници, за котрыма на сцену вышла старша креничка молодіж з музично-пєтьщкым монтажом. Пак за президиальний стіл засіли: Ведучий Сьвітовой Рады Русинів і Ведучий Русиньской Оброды - Василь Турок (Словация), Ведучий делегации Карпатурского Дослідного Центра - Павел Магочий (Америка-Канада), Ведуча делегации Руской Маткы - Наталія Дудаш (Югославия), Ведучий делегации Товариства Підкарпатских Русинів — Василь Сочка-Боржавин (Украина), Ведучий Організації Русинів Угорчыны — Гавриіл Гатінгер-Клебашко і Ведучий Товаришыня Лемків — Андрий Копча. Выступували делегаты і гості (мін. з Румунії і Німєччыны), котрых не годен ту перечислювати (зазрийте до 16-го номера „Бєсіды”). Обрады першого дня выюл П.Трохановскій. На вечер выступил Театр СЛ зо штуком А. Копчы *Остатня година*. Обрады другого дня (неділя) выюл Ярослав Горощак.

Пізным пополудньом на креницкым „делтаку” (уряд міста дал змонтувати на вільным повітрю, специяльні на тоту нагоду, велику сцену) выступил Ансамбль Пісні і Танця „ПУЛЬС” з Пряшова. На розпочатя Конгресу організувано дві выставки: сучасного малярства Русинів Словації (стараньом Русиньской Оброды - тырвала

цілий місяц) і малюнків діти о церковній тематыці (стараньом др Богдана Мартиноука, ведучого Товариства Опікы над Забытками Церковной Штукы).

17-18.06 — Делегация СЛ з А.Копчом на чєлі офіційні участвувала в II Сьвятї Лемківской Культуры *Od Русаль до Яна* в Зындрановій.

6-7.08 — Організувано XIII Лемківску Ватру на Чужыні. Выступили окрем „Лемковины” і „Кычеры” — „Заруба” зо Словації і бертоньскій ансамбль з Франції „Кореллен AP BPO”, а тіж меньшы, естрадний ансамбль: „Хвилина” і діточий „Потічок” з Модлы. Театр СЛ представил „Остатню годину” А.Копчы.

16-17.10 — Рада Музею Лемківской Культуры в Зындрановій організувала „Лемківску Осін” — стрічу поетів. Перший ден імпезы проходил в Зындрановій. Окрем нашых (О.Дуць, В.Грабан, П.Мурянка) чытали свої творы: Мария Мальцовска зо Словації та Мирослава Іванців і Володимир Барна з Украины. Другого дня, в Білянці, по выступі Ансамблю „Лемковина”, поеты представили ся любителям красного слова з Горличчыны.

14.11 — Гожівскій Кружок Товаришыня Лемків і Стрічами з Лемківском Культуром розпочал нову імрезу в нашым сучасным лемківским календарі. Выступила „Кычера”, „Оркєстра Сьвятого Миколая” і „Хвилина”.

11.12 — В Варшаві мала своє зобраня Суспільна Комісія Опікы над Забытками Церковной Штукы. Як представитель СЛ, брал в ній участ п.Тевдосий Дроздяк з Креници.

В 1993 р. СЛ выдало:

— Я.Горощак, *Перший лемківско-польскій словник* (выд. сондажове)

— М.Хомяк, *Лемківскы буквы* - 2 част (выд. сондажове)

— М.Хомяк, *Вчыме ся і бавиме* - 1 част

— *Лемківскій Калєндар 1993* - ред. П.Трохановскій

— Ярослав Мерена, *Мои вершы*

1994

26.02 — Зобраня ГЗ СЛ в Лігници, посвячене головні дискусії над проєктом *Уставы о правах осіб принадлежних до народосєых і етнічных меньшости*, опр. через Гельсінську фундацію Прав Чловека.

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ X-ЛІТЯ В ДАТАХ

12.06 — Проголошэння III едыцыі Конкурсу для Лёкальнай Прэсы, арганізаванага праз Інстытут у ділі Демокрацыі во Східній Европі (IDEE). Серед лауреатів нашла ся Рэдакцыя „Бесіды“, отрымуючы попры почэсныя граматы (ці адваротні) друкарку атраментову.

25-26.06 — В III народным праздніку „Од Русаль до Яна“ участувалі члены ГЗ СЛ Неформальна стріча прадставнік ГЗ СЛ, А.Колчы, Я.Горошак і П.Трохановскаго з віцеміністрам Культуры і Штукы М.Ягеллом.

26.06 — На XXXII Фэстывалі Культуры і Спорту в Меджэлабірцях (Словацыя) гостувалі Андрый Колча, Сягенія Мерэна і Ярослав Горошак. Головам цілю выязду было еднак зобраня Сьвітовай Рады Русінів, якой членам є наш ведучы. Госьцом зобраня был Marcel Meaufont - Секретар Европэйскай Фэдерацыі Народовых Меншості.

1.07 — Віцеміністр Культуры і Штукы М.Ягелло прыняў в Варшаві прадставнік ГЗ СЛ А.Колчу і П.Трохановскаго. Омовлене потребы нашого Стоваришыня, дотепер нияк не фінансуванага праз Міністэрства.

5-6.08 — XIV Лемківска Ватра на Чужыні. Зацтылі ю своём пріявнэстэ Віцеміністр Культуры і Штукы Міхал Ягелло, Восвода Лігніцкай Рішард Марашек а тіж Ведучы Сьвітовай Рады Русінів Васіль Турок. До „жэлізных“ артыстычных атутэв Ватры - „Лемковины“, „Кычеры“ долучылі тіж уж „піл-жэлізны“ „Миколаі“ і шаленый „Шарішан“ з Прышова. Першыраз на Ватру Міністэрства КіШ прызнало дотацыю в выскості 50 мил. злотых.

29-30.10 — II Лемківску Осін сплорганізавало, враз Радом Музею ЛК в Зындрановій, Стоваришыня Лемків. Не мала она медженародной абсады, але до участы влучены остали не лем поэты, а інчы творці. Імпрэзу, поділену на Бортне і Гладышів, прыкарасілі выступы креницкаго-горлицкаго „Черчыка“ з інсценізацыям П. Мурынкы „Терен квітне“, а тіж (лем в Гладышові) выступ русінскаго мужскаго ансамблю з Вышньой Польянкы (Словацыя).

13.11 — II Стрічы з Лемківском Культуром в Гожові. Выступілі: „Кычера“, „Шарішан“, „Верховина“ і „Хвиліна“.

Організавано тіж выставу Лемкы - Хоругвы і Гуні.

20.11 — В III Загалнопольскым Пэрегляді Культурнаго Доробку Народовых і Этнічных Меншості (Варшава) выступіў Тэатр Стоваришыня Лемків з *Остатньом Годіном* і Ансамбль Пісні і Танця „Кычера“.

10.12 — II Конгрэс Стоваришыня Лемків. Быў підсумуваным нелегкай 1-ой штырлітнэй каденцы: голловаго заряду а і діяльности цілого Стоваришыня. До значні змінэнаго Головаго Заряду авошли: А.Колча — Ведучы, П.Трохановскій і Штефан Дичко — Заступнікы Ведучых, Дымітрый Русінко — Секретар, Павел Стафіняк — Скарбнік, Штефан Косовскій — Ведучы Выдавніцтва СЛ, Олена Дуць-Файфер, Мірослава Копыстяньска, Ігор Горошак, Марюш Груша, Ваньо Дзядык, Славомир Молодчак — Члены. Ведучым Рэвізійной Комісіі выбрано Адама Барну, Заступніком — Міхала Романяка, Секретарьом — Юлію Прокочка.

26.12 — Новообраный Головний Заряд СЛ мал в Лігніці перше поконгрэсовэ зобраня.

В 1994 р. СЛ выдало:

— *Лемківскій Календар 1994* - ред П. Трохановскій;

— о.Кірыл Чайковскій, Пётро Мурынка, *Земля Кличе* (драма);

— *Правила русінскаго правопису*, ч.1 (перевыданя);

— *II Конгрэс Стоваришыня Лемкія*, ред А. Барна.

1995

27.01 — В Братиславі в помішчынях Універсітэту ім. Я.А.Коменскаго проходил святочны акт оголошэння кодифікацыі русінскаго языка. З Польшы в урочыстостях брали участ: Ведучы ГЗ СЛ Андрый Колча, Мірослава Хомяк, авторка *Першок граматыкы лемківскаго языка* і *Лемківскай граматыкы для діті*, а тіж проф.Генрык Фонтаньскі - Директор Інстытуту Східнославянскай фільольогіі при Шлэским Універсітэті, науковий консультант лемківскаго граматык.

31.01 — Отворэно в Крениці Музей Никифора. В цермоніі забрал голос і Заступнік Ведучога СЛ П.Трохановскій. Урочыстыя прыкарасіла своім выступом капеля „Лемковины“.

4.02 — Рада Музею ЛК в Зындрановій скликала в Горлицях зобраня

маюче на цілі покликаня новаго статутаваго товариства для охороны лемківскай духовай і матеріяльнай культуры. В зобраню брали участ і члены СЛ - В.Грабан і П.Трохановскій.

9.02 — Міністэрства Культуры і Штукы арганізавало в Варшаві стрічу начальных рэдактарів часопісісв народовых меншості. Учасць авзяў і рэдактар „Бесіды“ П.Трохановскій.

29.03 — В замкнэным того дня 23 номері „Бесіды“ авявіў ся 1 номер „Лемківскай Ластівочки“ — часопісісу для діті і молодежи.

31.03 — Стоваришыню „Руска Бурса“ в Горлицях переказано до ужыткуваня будынок Руской Бурсы. На акт переказаня запрошено членів ГЗ СЛ - А.Колчу і Ш.Косовскаго.

28.04 — Віцеміністр Культуры і Штукы Міхал Ягелло прыняў Ведучога СЛ Андрія Колчу. Стріча была посвячэна унормуваню пазыцыі СЛ, адекватні до інчых меншостывых арганізацыі.

27-28.05 — III Сьвітовы Конгрэс Русінів. Рускый Керестур (Юрославія). Дэлегацыю Стоваришыня Лемків становілі: А.Колча - ведучы дэлегацыі, М.Хомяк, Я.Горошак, В.Грабан, В.Дзядык, Ш.Дичко, М.Падуховіч і П.Трохановскій.

4.06 — В будынку Руской Бурсы в Горлицях, з участю прадставітэлі вшыткых лемківскаго арганізацыі (СЛ рэпрэзэнтывал П.Трохановскій), проведено зобраня поклікуюче до діяльности Комісію Охороны Памяток Церковнаго Мистецтва і Матеріяльных Надбань Лемків. Ведучым Комісіі остал ей ініцыятар - Ігор Пырч. В будучности Комісія не выполнила своіх заложынь.

24-25.06 — IV Свято „Од Русаль до Яна“, участ брали прадставітэлі СЛ з Ведучым А.Колчом.

25.06 — II Народна Стріча Комлошка '95 (Угры). Од СЛ участ авзялі: Андрый Колча, Штефан Косовскій, Павел Стафіняк, Ігор і Пётро Трохановскы (остані тіж як выступуючы - акомпаніатар і соліста).

??.08 — XV Лемківска Ватра на Чужыні...

(Бесіда* 26-27 не занотувала ей даты, але зміст - так!)

10.08 — Згідні з документом з того дня, Гміна Хоцянів праз Районовый Суд - Выділ Книг Вчыстых в Любіні авдала Стоваришыню Лемків поле (ватрыяне) о арэалі 2,70 га.

(продолжэння в наступнім номері)

НЕЄ КРАСШОГО НАД ТОТО - ЧОГО СЯ НЕ СПОДІЄШ

(продолжыня зо сторони 1)

...А так ся нам не карало, кед сме іхали на тот V Сьвітвий Конгрес Русинів. Михал, котрого бусом замірили мы іхати до Ужгорода, мал уж проблеми з выдстаньом ся з Варшавы. Страйкували медсестры. Пак хтіл скоротити дорогу і трафіл на підмытий міст на Віслі під Новым Бжеском і мусіл ся вертати на Краків (коротша дорога заседно быват должшом). До Санча приїхал на піл пятой, заміст на другу. Ту взяли мы з друкарні теллу іщы „Бесіду“ і погнали до Зындрановы. де мал нас ждати Андрий з Укачом, Ваньом і Миколаіом. Та „жен, не жен — думали мы голосно. — Андрий буде ся бісисл“. Хоц бы не хтіл, та буде ся бісисл, бо так преці на шефа пристойт. Але не бісисл ся. Може справили тото Ваньовы концурийкы і Укачів вічний шырокій погідний усміх, дост же — в Зындрановій сімй вшыткы до Михалового буса спокійні, по-божому. „Зачынат ся карати — подумал ем. Сонце сьвітит, словацкы дороги крас, од шестой встигнеме до Ужгорода дост-надост на даяку девяту годину.“ І, фактычні, кед зачало змеркати, были мы при словацко-українській границі, а за ньом же передмістя Ужгорода. Кед піде нам ту так гладко, як на польско-словацкым кордоні, онедолга будеме на місци. Але кордоны кордонам не рівны. До готелю „Закарпаття“ встигли мы на... другу вночы. І не зато, же была велика колійка, хоц была, а мафіиньы авта што кус фуркала поза ньом, поза колійком... Уж по годині здало ся нам, же выходиме з того граничного лабиринту.

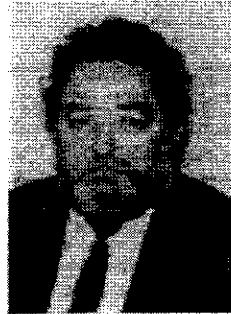
— О, лем іщы оддаме обігову карточку тамтому чыновникови, при тамтым будинку — гварит Андрий; він тади недавно іхал на передконгресове зобрана — і уж сме вільны.

Але карточкы тамтот чыновник при тамтым будинку не приял. Не была підбита през іщы єдного чыновника, якого мы што лем минули. А минули мы го лем зато, бо стоял боком і смотрил деси на сходячы зьвізды. Не гальтувал, не реагувал, якбы мал в д... цілий сьвіт, што акуратні находит ся поза його штырьюма буквами. Але без його печаткы на вільніст выйти ся не даст. Андрий скочыл по ню піше (бо то зо сто метрів). Ніч з того, треба повернуть машину: А знате — як то вертати машыном в колійці, під пруд?!.. Вернути іщы дале, поза оного, обзераючого зьвізды. Треба выполнити *Митну декларацию* (перше не треба было). Треба вписати до ней м.ін. *Дружовані видання та інші носії інформації*, подати кількіст штук (цифрыма і буквами), вартіст в національній валюті або в доларах США. Іщы раз мытна одправа. *Що везете, говоріть точно, а то приведу собаку*. Думам сой: „Не треба, уж стоїт предо мною“. А так напращу: „Може собака не возме на нюх мойой >Бесіды<, котрой не подал ем до мытної декларації; мал ем під сіджыньом цілий непоскладаний наклад. На шестя (хоц перун зна, што ту є шестьюм) згасло сьвітло на українській страні. Стри-мало одправу на обох странах. Аварийных агрегаторів хыбаль ту неє. Лем агрегаты. Мытныкы пішли дримати. Мы тіж. Повкрывали мы ся в авті, чым могли, але не спит ся. Собакы не сходят з мыслями...

На шестя (єдиак) страх мал велькы очы. Кед вернуло сьвітло, мытныкы пустили нас „без нікаїх“.

НЕ КОНФРОНТАЦІЯ, АЛЕ ДІАЛОГ

(Выступліня Ведучого Сьвітвой Рады Русинів
Василя Турока на V Конгресі)

Важены дамы і панове!

В 1991 році на першій конгресі Русинів у Меджілабірцях сьме вирішыли, же конгресы будеме організовати в тых європских штатах, де жыють Русины. Вышло тогды так, же пятый Сьвітвий конгрес Русинів буде в Ужгороді на Україні, на бывшій Підкарпатьскій Руси, в області, так бы повісти, котра є колысков Русинів. Тогды тот план ся нам здав як з області фантазії і скоро ніхто не вірив, же го буде мож зреалізувати. Дорогы сестры і братя, фантазія ся стала реалітов — пятый Сьвітвий конгрес Русинів зачінаме ту в колысці Русинів! І праві тото поважую за главный выдобыток русиньского сьвітвого руху, бо наш народ прияли у світі як реальный факт, з котрым рахує каждый штат і радостным є тот факт, же з ним зачала раховати і Українська держава, про што свідчіть і місце проводжіня пятого конгресу, яким є Україна!

Нашы конгресы дотеперішні і тоты, што ші лем прийдуць, мають єден сполочный знак: оцінюють розвиток культурно-народностного жывога Русинів в окремых штатах і челны представителі народностных русиньских організацій вымінюють собі скусености в роботі на тім полю. Русины в каждом штаті, де жыють, розвивають свій народностный жывог в конкретных условиях даного штату, каждый розвивать свой народностны активіты автономно, подля тых потреб, котры про дану область суть найважнішы в жывог Русинів. Но а на на наших конгресах, якы робиме раз за два roky — і хвала Богу, дожыли сьме уж пятого, юбілейного — вымінюєме собі скусености і радиме ся, якы суть пріоріты нашой сполочной роботи на дальшій дварічний період в області культурно-народностного жывога Русинів.

Меджі конгресами ся сходить Сьвітова рада Русинів — двараз до рока, і тота рада координує діятельство меджі конгресами і рішать актуальны проблемы, якы взнікають в народностнім жывог Русинів. Хочу вас поінформувати, як сьме ся сходили меджі конгресами од Будапешту по Ужгород. Першыраз Сьвітова рада Русинів (СРР) ся зышла восени в даньскім главнім місті Кодані. З той стрічі вникнув документ, який ту на конгресі будеме обговорювати і принимати: Штатут Сьвітвого конгресу Русинів. Треба повісти, же то была нелегка работа, але барз одповідна, бо треба нам мати конечно такой документ, котрый бы був на уровни основного закона нашой організації. В 1998 р. СРР ся зышла двараз: на ярь в Ужгороді — обсягом той стрічі, окрема актуальных інформацій о роботі наших організацій, была приправа пятого Сьвітвого конгресу Русинів в Ужгороді. Великым досягнутым той стрічі сперед рока было то, же сьме ся контактували з председом Закарпатьской областной рады народных посланців Іваном Іванчом, котрый нас прияв і шыроко сьме з ним обговорили проблемы, котры были спосны з приправов конгресу ту, на Україні. Друга стріча в минулім році была тиж в Ужгороді в місяці септембрі, коли ту був меджінародный научный семінар на тему Меджінародностны односины на Закарпатьскій Україні.

*** ПОДВОРЕЦ СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ *** ПОДВОРЕЦ СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ ***

де на засіданні СРР была тых обговорена проблематика приправы конгресу. Тоды прошли і переговоры з верховными представителями української влади і парламенту, но зась і з представителями Закарпатської області, панамі Іванчом і Устичом. Вшыткы представителі, з котрыма сьме вели переговоры, нам повіли, же протів конгреса ніхто з уряду і містных властей не має ніч, лем высловили вопрос, ці не буде конгрес знеужыты на політичны цілі. Мы іх утвердили в тім, же не буде, што потверджую і теперь, на зачатку нашого конгресу. Будеме ту рішати культурно-етнічны вопросы жывота Русинів і їх історичного розвитку. В 1999 році сьме ся зышли тых двараз. В януарі в Шарошпатаку в Мадярьску, де сьме обговорили радостный момент в жывоті наших братів-Русинів в Мадярьску, де втім часі проходили вольбы до цілоштатной русиньской самосправы, а в тім смыслі Мадярьско в рішіню проблемів меншин перебігло вшыткы остатні (інчы - ред „Б“) европскы штаты. Ту сьме тых говорили і о приправі пятого конгресу. Но а послідній раз сьме ся стрітили перед конгресом в апрілю того року в Пряшові в день святочного отворіня Русиньского одділіня Інштитуту народностных штудій і чуждих языків Пряшівской універзіты спосного з II. меджнародным научным семінаром о русиньскім языку. Ту сьме продіскутували актуальны вопросы нашого народностного жывота і зась так істо приправы пятого конгресу.

(...) А теперь бы ем вас хотів поінформовати, якы односины і стрічі были за споминаны два roky меджі окремьма русиньскыма організаціями і меджі Русинами вообще. Уж традично добры односины суть меджі Русиньсков обродов і Організаціей Русинів у Мадярьску. (...)

Розвивали ся добры дружны контакты і з нашыма братами в Польску. Были сьме на фестивалі Лемківска ватра на чуждіні в Михалові, де было одзначованя пятадесяти річчя од насильного выстягваня Лемків у рамках Акції Вісла. То ся припоминало і на святі в Горжові-Велькопольскім, де успішно выступив наш дітський ансамбль із музичной школы в Пряшові.

З братами з Югославії тых сьме дале розвивали уж традично добры дружны односины, а то аж до моменту, коли їх країна ся стала місцьом войнового конфлікту. (...)

Добра сполупраца є і з Русинами в Америці. (...)

Но, жаль, же скоро ніякы контакты не маме, окрем споминаных на уровні Світової рады, зо сусідом найближшым і з найвекшым числом Русинів, на Підкарпатю. (...) Не знам што тому заваджать, ці якыйсь радикалізм наших функціонерів, ці штось інше, може буде треба ту, на тім конгресі ся важніше заняты тым вопросом.

На закінчіння свого вступного слова бы ем хотів іщі повісти о нашій скусености зо сполупрацы меджі Русиньсков обродов і наших владов, парламентом і штатныма органами. Зо вшыткыма владами, котры ся вымінили на Словенську од ніжной революції в 1989 році — а было іх сім, мы вели діялоґ, плодний діялоґ, не позераючи на то, яка партія або коаліція якраз має владу в руках. І мы тым терпезливым діялоґом досягли то, же нас на Словенську признали як повноправну самостатну народностну меншину, же сьме ся стали членами Рады влады СР про народности, же реґуларно ся сходиме з посланцями парламенту і рішаеме свої проблемы, же маме свою пресу, же сьме фінанчно дотованы штатом, же маме кодифікованый язык, же выдаваме свої книжкы, же маме свое телевізне высыланя, же маме русиньске одділіня інштитуту на універзіті, же в основных школах ся учить русинь-

скый язык, же будуєме свій музей. Вшытко тото нам не упало само з неба. Было треба выбойовати много битя, жебы то досягнути, на жаль, было треба бойовати протів властных братів, котры щі ся не збавили старого стереотипу в погляді на русинство. Але мы бойовали не збройов ароґанції, не конфронтаціей, але діялоґом, діпломацией, добрым словом і снагов к порозумліню. Маме щі проблемы і мы, щі довго буде треба глядати, добывати ся... Лемже мы маме і добру методу на то — методу поужываня розуму, діпломациі, діялоґу і гляданя консензу. Котра метода продуктівніша: діялоґ, або конфронтація, то най выршіть судный слухатель, котрый сидить у салі.

Дякую вам, дамы і панове, за увагу.

☞ НЕЄ КРАСШОГО...

Не треба уж было собаки, не треба уж было ани оддавати мытны деклярації. Може задріманы мытничкы забыли сой о тім. Може хотіли побавити ся з нами в коті і мышу. А може хотіли од нас торо, чого мы — як не мафія — ніколи за дуже не маме? Зрештом — ці чудувати ся ім, завороженым воскресном державом, старо-новыма своїма кордонами?..

Миле вражыня зробил на нас готель „Закарпаття“, в яком нас заквартирувано. Обслуга бесідувала до нас по свому, місцевому (так ся складат, же знам український язык, і годен ем одріжнити). Само выпосажніня готелю? Тіж не годен нічого зашмарити. Гард, чисто. В лазничках по два ручникы на особу (і по фраса брал ем свої?). Постіль... ой, постіль — якже хтіло ся люлю! Спало ся барз смачні. Лем коротко. На тілко коротко, же рано, понагляючи ся на сьніданя, відл ем гачы на... піджаму, што зауважыл ем аж на конгресовій салі, кед зачало ми быти бырз горячо...

Але наразі мы іщі не на конгресовій салі, лем в ідальні, за сьніданю. Дахто повіст — чом ся зас вертам, кед ту акуратні не сьніданя важне, а сам конгрес?! Може і так, але не до кінце. Бо ту стрітня ем штось, што мя напращаду незмірні мило зачудувало. Была пятничка. І діжыня подзие цістне! Такого пощануваня віры, традиції, коли ходит о готельовы і ім подібны обставины, не стрітил ем нігде підчас своїх вандрівок по святі. Та престал ем ся чудувати, кед варл ем в передсіню кухні... оця Димитрія — як „рядил“ кельнерканы. О хвилю уж был серед гости, підходил ту каждому столу, всяди лишакочы свое слово. І так уж буде за час цілого конгресу. Отец Димитрій буде всяди і, здавало бы ся, всяди едначасні. Буде ту, буде... Та гвойдме до шору, до порядку.

„Ту сме. Ад сме ту!“ — як повіст пан Штефан Анджицьскый, Ведучий Русиньской Оброды. Сідиме на конгресовій салі. Сідиме, не втираючи слезы, покїрни, знїчены, з тілко-што подавленою „польсько-европейском“ думом, іґноранціей... Тихнут остатні звукы гимну „Підкарпатскы Русины, остаєте глибокій сон“. Смотрю гори, понад президиальний стіл, на бурого Медведя Русинів посередині простору... Хтось з обслугы мікрофонів, переходячы на пальцях през сцену, на самій середині... перекрестил ся!.. Зас мя зморозило. На мгновіня здало ся ми тото святотатством. І такой розберам в душы теольогію Креста. І такой приходит гу ми святе, велике, мудре: „Не осуждайте, да не осудимы будете“. Не возму ся осуждувати. Каждый має свою власну душу. І я мам свою. А до дачыной ми ніч!

Наступили офіційні привітання, промови. Так, як то всьди прийняте, голос передше дано представникам державних структур, а насамперед виступил народний депутат України, пан Баранчук (імена ем не дочула), якій прочытал писмо Голови Верховной Рады Украины О.Ткаченка, што публика уж при заповіджыню прияла великыма оплесками. (Неглурым было бы привести полны тексты, але є то неможливе. Помістиме лем більшы шч меншы фрагменты выповіди, хоц части выступуючых, в міру можливости ту, в судьствы нашого репортажу.)

Інча была реакція салі, кед на трибуну ввошол пан Черепаня, представитель областной администрации Закарпатя. Виступє правидовіст в нашым роді, же всьди находят ся нибы свої, котрых „своіма“ назвати не мож. Бесідувал о возедняню Закарпатя з Україном, назначеным віковим прагненням діів та прадідів. „Ала воду“ о правах виштыгых, в тым і Русинів, в Україні. Аж зо салі вырвал ся міцний голос: „Неправда!“

На шестя, йому на зміну пришли інчы голосы. Были як бальсам. Зато, же не стрічали мы іх на жадным з минулых конгресів. Были то голосы офіційных представників Церкви. Так зо стороны православной, як і греко-католицкой. Мало того, нелем місцевы, закарпатскы. Поздоровліня Конгресови прислал Архієпископ Николай — зверхник Православной Карпатурской Церкви в Америці, канонічной, будучой в підпорядкуваню Константинопольского Патріархату. Одчытано і поздоровліня карпатурского духовенства (серед якого нашол ся і архимандрита) працюючого в Московській Єпархії.

Пак, уж за жезізом традиціом сьвітových конгресів Русинів, виступил Ведучий Світовой Рады Русинів — Василь Турок, за ним же ведучы русиньскых організацій, або іх делегацій з окремых держав: Іван Туряниця — Ведучий Товариства Підкарпатських Русинів, Михал Варга — Ведучий Руской Маткы в Югославії, проф. Павел Магочий — од Русинів Америки, проф. Яромір Горжец — лідер Товариства Приятелів Підкарпатской Руси в Чеській Республіці, наш ведучий — Андрий Копча, Гавриіл Гатінгер — Ведучий Організації Русинів Мадярска, Штефан Ладижинський — Ведучий Русиньской Оброды в Словації.

Виступували, уж по полуденку, знавці русиньской проблематкы — гості, делегаты. Од нашой делегації виступил Др Михал Сандович і пишучий тоты рядкы. А коли бесідам дано одпочнути, в голю Палаца Молодежы, в яком проходил Конгрес, зачали веселити його участників ансамбл — пісні, музыкы і танця.

Ансамбл „Ужгород“ веселит участників Конгресу. Фот.С.М.

Письмо V-му Світовому Конгресу Русинів Голови Верховной Рады України О.Ткаченка

Високоповажани Учасники та Гости V Конгресу Русинів. Дозвольте привітати Вас на землі наших предків, яка по праву вважається колискою карпатських русинів, яких історія розкидала по цілому світу у пошуках лішого життя. Земля Русинів прекрасна і цвітуча, але вже так історично склалося, що прогедувати і приласкати усіх не могла. І не думаю, що вона нездатна, або люди тут ледазі, а тому, що правителі, які тут часто мінялися, не про власний народ піклувалися, а про себе, про різноманітні територіально-стратегічні, політичні і економічні інтереси ганівні верхівки держав чи імперій. Неодин раз в періоді відносно благополучного життя країн змінювалися жорстокими випробуваннями економічного, політичного, військового, духовного і навіть екологічного характеру. У такі складні моменти за всю Підкарпатську Русь звучав голос правди видатних діячів краю — Олександра Духновича, Августина Волошина, Олексія Борканюка та нових інших патріотів. Складний період переживаємо ми і зараз. Загальна державна, духовна і економічна криза не оминула й Закарпаття. Я упевнений, що саме зараз, через 150 років актуальним як ніколи є безсмертні слова: „Підкарпатські Русини, оставте глибокий сон, народний голос зовет вас, не забудьте о своїм“.

Учасники Конгресу, щиро вітаю Вас на прабатьківщині карпатських русинів! (...)

Слово п. Юрія Сабола Директора Канцеларії Управління Грекокатолицкой Єпархії

Життя русиньского народа в Підкарпатской Руси за всю його історію було, є і буде тісно переплетено із Грекокатолицкой Церквою, з і культурно-духовним наслідством. Ту свідомість нашого русиньского жива є. Свідомством того є V Світовий Конгрес Русинів. Надіємось, што Конгрес випрацює, виробить відповідні положення, які забезпечать у правовій державі свободний розвиток нашого русиньского народа.

Маю уповноваження від єпископа-ординарія щиро привітствувати участников Конгреса, передати його архієрейске благословення. Слава Ісусу Христу!

Слово о.Димитрия Сидора, Настоятеля Православной Кафедральной Церкви в Ужгороді

Дорогий Братя і Сестры, Дорогі члени Конгреса! Од імені православных сердечно поздравляем всіх присутних, призывая Боже благословеніє на роботу Конгреса. (...)

Дай Бог, штобы мы того не забыли, што мы єме на карті Європы. Колись была благословенна автономія в Чехословацкой Республіці. Нынї зознаємо, што жыєме в новій державі і хочеме в сій державі жыти, трудитися, айбо хочеме в тій державі мати своє русиньское лице. (...) Нынї хочеме офіційно, авторитетно заявити і властям і всьому народу: мы громадяне Украины, але мы Русины і хочеме быти Русинами признаныма і благословенными. Щастя дай нам Боже!

Мам надію, же в новым тисячоліті сонце засьвітит Русинам яснійше

(Виступліня на V Конгресі п. Андрия Копчы
Ведучого Товаришшыня Лемків)

Шановны Пані і Панове. Шановны Делегаты і Гості V Сьвітowego Конгресу Русинів. Закля перейду до внутрішніх справ Лемків-Русинів, хочу переказати поздрав од них для Русинів Підкарпатя.

Дивне то місце, де мы ся тепер находиме, аж якбы трагічне: было мадярське, было чесько-словенське, было в державі Радяньского Союзу, находит ся в Україні, але все ест русинське! (великы оплескы) Знаме добрі, же были деякы проблемы — ци тот V Конгрес Русинів буде мал місце ту, на Закарпатю. По-мойому ту повинен быти і Конгрес, але знаме же были обставины, котры стояли тому на перешкоді. Та тішу ся бара, же тот V, остатній в тым століті, аж і 1000-літню Конгрес має місце

ту, на Закарпатю. І треба подякувати тым, што тот Конгрес приготувилі і тым, котры не стваряли, не робили перешкід — маме надію, же до кінця — жебы тот Конгрес был проведений ту. Велика подяка!

І такой една рефлексія чловека з державы, котра в 97-ім році переживала велику воду. Я мешкам в великым місті, Вроцлаві, котре зазнало того нещестя. Знам, як то виглядат і знам, што такую велику воду мало в там-тім році Закарпатя. І з того місця выражам спільчутя нещестю, яке ся стало в Підкарпатській Русі. Мам надію, же то остатнє нещестя.

А тепер позволете розповісти — што ся діяло в Польщы, коли іде о Лемків-Руснаків, в тых прошлых двох роках. В тым часі мали головне місце дві річниці. Перша то 50 років Акції „Вісла”. І ту хоц пару слів інформації, бо дакотры знають, дакотры не знають, же Акція „В” то было выселіня, выгнаня, розшмаріня — як хто волит — Лемків з рідных сторін, з Карпат; тых котры остали по перший трагедіі. Перше мало місце выселіня на Україну. Выйхало товды добровільно, під примусом, рижні бывало, да і треті лемківського населіня. І жыют ту, недалеко, во Львівській области, Івано-Франківській, Тернопільській, а сут такы (і немало їх) што жыют в Кіровоградській обл., Миколаївській, на Донбасі. Нашых родичів выгнано головні на захід Польщы.

Жыме в розшмаріню, але стараме ся заховати нашу культуру, наш язык, хоц в таких обставинах е то бара тяжке. Наше Товаришшыня, як і другы лемківскы організації, робит вшытко, жебы то заховати для будучности. Декотры бесідуют, же асиміляція, польонізація, вымародовліня і так постує. Ту головна наша робота, жебы не лем затримувати тот процес, але жебы побуджати в Лемках сьвідоміст — кым они сут.

НЕЄ КРАСШОГО...

Бара ся вшыткым того подавало. Андрий Копча такой зараз, на горячо „закачал” сой на XIX Лемківську Ватру на Чужині невеликій, але на высокым рівні ансамбль „Ужгород”. Гварил же подабат ся му не лем іх шалена музыка, але і хто зна ци не передо-вшыткым! шалены Русинкы што колысали великыма грудми на шпаньську манеру. Аним не приушчал, же Андрий такой еротоман... Были і ансамбли, што інсценізували давны обряды, традиції... Але не знами мы што жеде нас в заранишний ден, Организаторы, як даколи Кытайці таємницю гадвабу, скрывали перед нами якасу „Грубу Бєрту”, котрой не было ани в програмі Конгресу. А каждый знал, же на його закінчыня „штоси” быти мусит.

Та до кінця Конгресу іщи далеко. Нибы лем еден полний ден, але якій!

Зачал же ся працом в окремых секціях — історичній, державно-правній, языково-літературній. Інтересувала мя каждая і не знал ем до котрой приступити. Та кукал ем од одной ту другой. І з той тж причыны, же хтіл ем Ваз. Дорогы Чыгачы „Бесіды” в міру вірні, щиро і полно представити як змист, так і атмосферу Конгресу. Та уж пишучы тоты рядкы виджу, же што до щыроты, дакус і вірности — може ся мі поведе, але вполни представити V Сьвітовой Конгрес Русинів, особливі тоту суботню доподульфову част, набиту доповідями, рефератами, с неможливым. Прото позволете, же хоц перечислю виступуючых, таких русинських і прорусинських корыфеїв, як: Проф. Іван Поц, Проф. Іштван Удварі, Др Петро Годьманш, Др Гібор Попович, Михайло Шарга, Проф. Іван Кривскій, Проф. Іван Король, Доц. Микола Макара, Др Євген Жупан, Інж. Ігор Керча (автор підкарпатської версії *Русиньской граматики*), Проф. Іван Туряниця, Василь Сочка, Владимир Феднишчынец, Проф. Іван Гранчак.

По працы в секціях вшыткы зас зышли ся до головной конгресовой сали, жебы проголосувати документи Конгресу. Голосувати очевидні могли лем делегаты. Приято *Статут Сьвітowego Конгресу Русинів, Постановліня V Сьвітowego Конгресу Русинів, Одозву Делегатів V Сьвітowego Конгресу Русинів до Власти України*. Выбрано начальны власти Сьвітовой Рады Русинів. Персоналі не змінчили ся они, а Ведучым СРР остал на наступній меджеконгресовой період п. Василь Турок зо Словації. Як недійсных членів Сьвітowego Конгресу Русинів приято іщи організацію Русинів Латвії (жыє там бл. 10 тис. переселенців з ПР).

В головній конгресовой сали підчас обрад.

Владимір Микита, *Русини*, Закарпатській Художній Музей

Інтегральною частию V Світового Конгресу Русинів були вистави. Єдна на місці головних дій Конгресу — в Палаці Молодежы, а то вистава народних майстрів Підкарпаття представляюча різбу в дереві, кераміку, вироби в скорі, олійне малярство. Другу організувано в Закарпатськым Художнім Музею, стараньом видатного сучасного маляря Владимира Микиты при значучий помочы місцевого Управління Культуры. Была то вистава русиньского малярства. Не мож перейти коло ней без слова. І в тым репортажу.

Малярство Підкарпатской Руси, особливі XX столітя то явско феноменальне. Розповідаю дакус о ним незмірні скромний в поведінці творець виставы. Зас порываючий выклад дал проф. Іван Поп. „Бокшай, Ерделі. Манайло — бесідувал Професор — нігда не были провиніялами. Тоты люде жыли такым духовным запасом, якій перевыжшал пересічніст. Мало — был на рівні европейского іскуства. — Порівнувал тото малярство до італійского ренесансу XIV-XVI, ставлял го при нідерляндськым малярстві. — Русини — гварил — проявили свій ренесанс чомси в малярстві. Не в політыці, не в якысых фантастычных проєктах. (...) Они хотіли підняти, і піднесли душу нашого народа. Остало ся нам тото на вікы, остало ся Европі, належыт оно вшыткым”.

Богата то душа — Професор Іван Поп, велика особовіст, з бурливом біографіюм. Уродженец Підкарпатской Руси. Зазнал совітських вязниц, жебы пак, по реабілітації обняти высоке наукове становиско — Ведучого Інституту Славянознавства в Москві. Кед завалил ся Совітській Союзу, вернул на вільну Україну, до гнізда, працювати в скромным (в поріванню з величезном метрополіюм) Ужгородськым Університеті. Але вільна Украина не дала му місця в ріднім гнізді. Прияла го пак давня опікунка Підкарпатской Руси — Ческа Республіка... Вартало бы даколи побесідувати з Професором больше. Може на VI Конгресі в Празі? (О, видите, а не повіл ем Вам, же на 2001 рік...)

Ні! Не вертайме уж до офіційного, робочого програму Конгресу. Іхаме до скансену — Закарпатского Музею Народной Архітектуры... Ба! Хто їхат, то їхат! Мы, то значыт — Укач і я зо сыном Демком, забайду-жыли сме в готелі і лішыл нас конгресовий автобус. На шестя повело ся нам зїматн „таксі”. А в околиці умысны уж кукали за нами. Спізнали мы на молебєн, якій одіравял в скансеновій прекрасній церхві — та хто бы інчий — отец Димитрий. Барз мі жаль было. ☞

Мам надію...

І зато організуєме в пленері великы імпрезы, як Лемківска Ватра на Чужыні т є на Землях Західніх. Нашы якбы конкуренты, проукраїнськы Лемкы, роблят Ватру в Горах. Каждого рока в Горлицях робиме Лемківску Творчу Осін, на котру запрашаєме нелем лемківських поетів, писменників, літератів, але тіж з інчых сторін де жыют Русини — з Закарпаття, зо Словації, з Угорщыны. В Гожові сут організуваны Стричы з Лемківском Культуром, на котры тіж приїжджают нелем ансамблі з-за кордону.

Як іде о выдавництва, то держава дає нам грошы на выдаваня „Бесіды”, хоц не дає на „Лемківській Календар”. Дас на „Загороду”, котру выдає Музей в Зындрановій, дає на „Ватру”, котре выдає проукраїнськє Обьєднаня Лемків — але то єст вшытко лемківськє. Як іде о навчаня языка, зачынаєме практычні од основ. Шкіл нес дуже, але треба вчыти там, де сут можливости. В тім році буде выдана перша „Граматыка лемківского языка”, маме сонда-жове выдана „Словника лемківско-польского”, кінчыт ся робота над словником польско-лемківськым, на выдана жде „Буквар”. Так же выдаєме в міру нашых можливости.

Друга річниця, о котрій хтіл ем повісти — то 10-літя Товаришыня Лемків. Маме сатисфакцію, же была то перша русиньска організація покликана в новій Европі, іщы на початку 1989 рока, коли інде о тым іщы не бесідувано. В тых десятиох роках напевно было дуже успіхів, хоц были і неповоджыня. Не вшытко дає ся зробити, бо 40 років, котрых минуло од выгнаня, років прожываных з пятном піршой катеґорії люды, „преступців” дало свої наслідкы. По тых 40 роках тяжко ім было ся отворити.

Мам вшытко єдно надію, же в новым столітію, в новым тисячолітію, так Лемкам, як і вшыткым Русинам в інчых державах сонце сьвітло буде яснійше. Думаєм, же будут і наступны конгресы. Бо то уж добра традиція.

Сохранме памят Лемків з часу автономії Підкарпатской Руси

(Выступліня на V Конгресі Русинів Петра Трохановского, делегата СЛ)

На розпочатя II Світового Конгресу Русинів, якій мало чест організувати Товаришыня Лемків в серці нашой Лемковины, в Крениці (21-23.05.1993), до численных з Вас, зобранных ту і днес, дана мі была радіст бесідувати словами нашого великого Учытеля — Івана Русенка медже інчыма і такы рядкы з його славного уж верша „Лемковина”:

*Од Тячова, Ужгорода, през Гуменне, Пряшів,
Плынут гу нам милы хмаркы з вісточком од нашых.*

(...)

*А ліс шимит, пісно сьліват і слухают хмары
О волі, о прошлой славі і о часах старых. (...)*

Не знам, ци назвати уж мож старыма часы, о котрых прагну речы ту в своїм короткым слові. Та памят о них, не плекана, не пошырювана, тратит ся уж в нашых поко-

лінях. Памят о сынах і дівках Лемковини, котрых мріям не суджено было сполнити ся в свой маленькій вітчизні, котры, перешлідуваны через присуджену ім державу, постановили лишити свої родини, свое середовище, рідні страны, і оддати талант своїх молодых років Підкарпатській Русі, як ядру більшой вымряной Вітчизны — Русинії. Тым способом, з помочом дійовых катаклізмів, стратила ся о них памят в рідній Лемковині. А ци памятаєт їх Підкарпатска Русь? Видит ся мі — же ні. Бо том земльом тіх перешли бурі, вітерниці половини ХХ столітя. А — по друге, нашы были в масштабі Підкарпатской Русі жменьов, правда щыров жменьов, речы мож — сам сыр, але преця лем жменьов.

Та, повім так просто, вырахувано, повім так даяк, жебы годни Вы были стямити в чым, так на правду, діло.

Враз з падіньом Австрії, зродили ся і в Лемковині надії на свобідне дыхання нашого народа. Уж в місяци листопада 1918 рока (11-го того місяця Польща проголосила незалежність), зачали організувати ся віча в ріжных місцевостях нашого Бескыда, а 27 листопада заманіфестували ся великым народным віче в Гладышові, на яком збрало ся такой 2000 люди.

На віче в Гладышові (цитую з выданой два роки тому книжки молодого нашого историка Богдана Горбала), *особливі молоді Лемки декларували прагніня стати зо збройом на етнографічній лемківско-польській границі і боронити свою землю перед евентуальным заятьом ей через Поляків. (...) Гору взяло (еднак - П.Т.) переконаня, што евентуальний оружний конфлікт не є корысний, бо тринадцет пунктів президента Вудров Вільсона загарантус свободу і Лемкам, і то без розливу кыраи. (Bogdan Horbal, Działalność polityczna Lemków na Łemkowszczyźnie, 1918-1921, Wrocław 1997, стор. 39).*

Найславнійше і найголоснійше віче проходило во Фльоринці, на західній Лемковині 5 грудня, того же 1918 рока. Приявных было на ним бл. 500 делегатів зо 130 сел Лемковини. На віче нашол ся і (незнаний, на жаль, з імена) представитель Підкарпатской Русі, який тримал там своє слово.

Не буду розповідаєт на тему ріжных політычных опцій, орьєнтацій, є то тема дост загальні знана. Знаным є і то, што побідила остаточно орьєнтація організувати ся Русинам, як автономна единиця, в рамках новоствореной Чехословацкой Державы. За тым были і нашы Лемки. Не визнаючи приналежности до Польщы, організували м.ін. свою внутрішню адміністрацію. Та найбарже видимым проявом їх переконань, а уж з найбільшыма консеквенциями, была одмова вступляти в ряды польской армії. Нашы шугаї крыли ся в горах, лісах; 3000 з них, як подас тот же Горбаль, скрыло ся за державном границьом, в Чехословації (стор. 87). Репресіонувано діячів, і то не лем суспільно-політычных. Цитуваний на початку, наш великий Русенко, со своим псетычным душою, прагнул вчыти лемківскы діти в лемківскым селі. Не дозволено му на то, Через цілий меджевоенний час мусіл быти учителем в сусіднім од рідного польскым селі Лютча. Не здецидувал ся еднак лишити близьких му сторін. Так, як і він, з давной нашой інтелігенції остало дакус в краю, але невельо. Част з них зничыл концентраційний лагер в Талергофі. Решта, з ричын, о яких повіджено выжше, пішла на еміграцію — за полудньову границу Бескыда. Част з них переселила ся пак до Америки, де стала ся опором нашого Нового Сьвіта. Част остала трудити ся на Пряшівщині і в Підкарпатській Русі.

☞ НЕЄ КРАСШОГО...

Был ем в неедным скансені, але Закарпатській Музей Народной Архітектуры — то на правду красота. Та неє як описувати ту хыж, хыжок, млинів і щылых „гражд“. Зрештом о Димитрий понагмт, треба ся добрі рыхтувати, жебы встигнути за його шыроким кроком. Жартує:

— О, тотя Іванова Турянищыова хыжа, тотя Василюва Сочкова, тотя...

А кед приходит гу обырній, найкрасший хыбаль в скансені гражді, повідаєт:

— А тотя моя! Ту сой приходжу по трудах одпочыти, надыхати ся духом предків.

Ту, в „Отця Димитрия Хыжы“ жде нас... гостина. Богата тілесна гостина (духова є цілий час) — з погариком, з закусками розложеныма на долгых ялищывых столах. Не знам ци в дакорым з нашых музеїв позволено бы на такого тыпу імпрезу... Ага! Забыл ем — же то Отця Димитрия Хыжа!

Сідиме зас в конгресовой саля. Уж не для працы, уж цілком по святочному. Ждеме. Але на знаме што нас жде! „Но, бо сут преці в Закарпатю проблемы — мыслит ся — но, бо музыка культура, хоц она в тым краю богата-пребогата, преці она, вплетена тісно в державны структуры, не може вполни заманіфестувати ся в русуьскым вымірі...“

Може! І то, што вы виділи, почувли на фінальным концерті V Сьвітowego Конгресу Русинів в Ужгороді не годен вірні описати ниякыма словами. Вірте мі, на тот раз то на правду не сьлоган.

Зачал Архіерейскій Хор Ужгородского Свято-Крестовоздвиженського Кафедрального Православного Собору, під ведіньом Федора Копишця, зачал молитвом *Отче наш*. Заморозкы пішли по плечох...

Православія з грекокатолицизмом повязала словом народна поетеса Анастасія Далида. Кед розсунула ся куртина, на сцені стоял Ужгородскій Грекокатолицкій Кафедральный Хор, ведений Михаілом Оросом.

Освячений Божым, зачал ся народний програм. Хтіл ем повісти „сьвітскій“, але-м ся встрашыл гріха. Бо то вишытко было небесне! 23 раз міняли ся выконавці! Кед перед куртином декамували, сьпывали солсты, дуєты, меньшы вокальны группы, за ньом уж ждали великы хоры, ансамблі пісні і танця, народных інструментів, з Заслуженым Закарпатскым Народным Хором, Мукачівскым Хором Стародавной Пісні Підкарпатскых Русинів, Фольклорным Ансамблем „Иршава“... *Червена ружа тройка* — здадо бы ся, же така повселяодна, выходжена, а кед сасьпіла ю Заслужена Артистка Украіны Мария Зубанич — першыраз одчул ем красу той пісні, трагедію ей змсту... *Полетя бы-м на край сьвіта, Ой верше мій* — сьпывал Народний Артиста Украіны Петро Матій... а человек не знал што зо собом почати. Нашми і для нас, Лемків, бальсам. Хоц вишытко было бальсамом. То был фестиваль. Фестиваль Слез. Фестиваль Слез Радісных!...

...А кед ся кінчыл (хоц понесу го в собі на все); Олександр Садварій засьпывал *Молитву за Русинов* на слова і музыку о Димитрия Сидора... А кед ся кінчыл (хоц понесу го...), зведены хоры засьпывали велике Духновичове *Я Русин был*... Так і я закінчу — Я РУСИН БЫЛ! ЕСМ! І БУДУ!

Петро Трохановскій

*** ПОВДВОРЕЦ СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ *** ПОВДВОРЕЦ СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ ***

За кулісами Конгресу

Мы дуже раді, што Україна дозволила провести той Конгрес, але абсолютно не допомогли матеріально. Мы іще не знаме, як буде заплачено за то перебуваня і за ту їжу. Благодаря пожертвованям народа, Церкви та є. Отець Сидор дуже великі гроші зклав. Він наш патріот. Мы бы хотіли обы ті гроші влада дала.

(Надія Парпошова, Підкарпатя)

Знає. Татары бы того не зробили, што они з нами зробили. На нашой родной землі. Другы народы, які пришли, так тях підтримувуть, а нас не признавуть. Што то такое? То не є Косово — же Албанці хотіли там свой штат зробити, на чужой землі, на сербській. Мы не маєме право на свой землі! Ну, мусите там... Кучма бігать до вашого Каашневського, чтобы його підтримували в його політиці... (— Гей і тепер є.) Але то не є політика, то є повный геноцид проти народа, де мы находиме ся в окупації з 44-го рока. Они нас не освободили, не треба было! Од кого нас освободили? Одты вшыткы повтікали щі перше, як они прийшли. Мы з ними не войсвали, а они нас окупували. „Присоединили“, переписали нас, як было — што мы Українці. А мы такыма не были нігда! Так, як вы не были ни Польшаками, ни Українцями. Історію вы знате.

(Василь Пеняк, Підкарпатя)

Русини з усього світу з'їхалися в Ужгород

Вчора в Ужгороді розпочав роботу V Світовий конгрес русинів. Подібні форуми проводяться кожні два роки, щоразу — в іншій країні проживання русинів. Перший конгрес був проведений у Межаборі (Словаччина), другий — у Крижці (Польща), третій — у Руському Керестурі (Югославія), четвертий — у Будапешті (Угорщина). Протягом трьох днів русини, які з'їхалися до Ужгорода з більш як двадцяти країн світу, обговорюватимуть свої проблеми і наболділі питання. У програмі конгресу також — наукова конференція та широка культурно-фольклорна програма.

Закарпатська народна газета „РІО“, 26.06.1999

☞ Сохранме памят...

Не буду ся занимал тьма, котры остали на Пряшівщині. Днес мы в столиці Підкарпатської Русі — Ужгороді. Надышол ліпший, хоц дальше нелегкій час, коли можеме сой, по силі нашой волі, побесідувати при народнім столі. З той нагоды прагну прикликати імена дівок і синів нашой Лемковини, які в трудний час пішли трудити ся для блага Підкарпатської Русі. Імена же сий сунт:

— Сестры, Дарина, Иоанна і Євгенія Дуркот, роджены в Ждыни. Вшыткы працювали в шкільництві в Ужгороді.
— Ядловскій Іван, уродженец села Смерековец — директор фінансової дирекції в Мукачеві;

— Др Андрий Карел, уродж. с. Лоси — прокуратор фінансової дирекції в Ужгороді;

— Др Іван Вислоцкій, уродж. с. Гладышів — окружний начальник Перечына;

— Др Михайл Федорко, уродж. с. Гладышів — адвокат в Мукачеві;

— Др Димитрий Собин, уродж. с. Бортне — з початку окружний начальник в Липянах, пізнійше в Пряшові, а пак публичний нотар в Тячеві.

— Др Іван Андрейко, уродж. с. Тылич, перед I світовом війном редактор двотыжденника „Лемко“, участник Віденського Процесу, засуджений на кару смерти, амнестиионований через імператора Карла I — начальник в Росвигові к/Мукачева;

— Вислоцкій Димитрий (пс. Ваньо Гунянка), уродж. с. Лавова, перед війном спілредатор тыжденника „Лемко“, публициста, великий оратор, в Віденськом Процесі засуджений на смерт, помилований імпл. Карлом I — бывал часто в Підкарпатській Русі, перший секретар Руской Народной Рады в Пряшові, личний секретар Др Антонія Бескыда;

— Др Іван Кулявчык, уродж. с. Вільховец — колишний ініціатор заложыня Руского Клубу в Пряшові, публичний нотар в Воловці;

— Юрий Полошынович, уродж. с. Щавне — нотар в Синевирі;

— Др Андрий Гнатко, уродж. Саноччыны — дыректор руской гімнази в Ужгороді, осно-ватель трудовой партиі, депутат Пражского Парляменту, народний організатор;

— Др Александр Гассай, до війны адвокат в Мушыні, участник Віденського Процесу — публичний нотар в Мукачеві, любитель і улюбленец шкільной молодежи.

О выжше приведеных знаме лем тілко (поза парсама выїмкама) — кілко ту написано. А їх доля не є нам обоятна. Прото тыж прикликуєме їх імена, ту, на V Світовым Конгресі Русинів в Ужгороді. І звертаме ся до Вас, вірных сучасників Підкарпатської Русі — поможете однайти шлidy наших одданых діти Лемковини. Они пришли ту до Вас такой перед 80-тьома роками, пришли зо щырым серцьом, трудити ся для блага Підкарпатської Русі. Не знаме кому з них судженым было вернути ся іщы домів. В 1945-1947 роках нашу Лемковину замордувано! Выселено вшыткых ей жытелів. Быти може дахто з перечислюваных выжше і вернул, але в тій дійовій завірюсі, в хаосі, стратил ся їх шлід. Остала в нас лем, може принесена на Лемковину через дакого з них, пісня на слова Вашого Будителя Александра Митрака:

*Горы нашы, горы, нашы бідны горы!
На вас мы печально устремляем взоры
(...)*

*Крыте ли в нідрах золотую долю,
Іль готувите нам вічну неволю? **

Не знам, ци жыє в Вас, в Підкарпатській Русі тотя мельодія, тотя музыка? Ци створил ю до слів Митрака дахто з Вашых, ци нашы імїгранты? Одповіджте нам і на тото зьвіданя. Треба тото знати. Бо то прекрасна нива наших взаємин, нашого спільного „Я“.

* - орїнал Митрака є даус інчий, подаю версію, яка знана была на Лемковині. Я зрештом через долги роки думал, што є то народна пісня.

JANUSZ ALBIN, JAN CHUDY

Z DZIAŁALNOŚCI STOWARZYSZENIA ŁEMKÓW

(продолжыня з попереднього номера)

Zebranie założycielskie Stowarzyszenia, jak i jego I Kongres stanowią ważny etap konsolidacji lemkowej odrębności narodowej. Stanowią też one ważne wydarzenia w procesie dojrzewania w zbiorowości przesiedlonych założeń ideowo-programowych ruchu emancypacyjnego, dystansującego się od wspólnego ukraińsko-lemkowskiego dziedzictwa kulturowego i jednocześnie dostrzegającego możliwość zachowania i umocnienia własnej tożsamości etniczno-narodowej w warunkach asymilacyjnego zagrożenia ze strony polskiej większości. Zwolennicy tej orientacji manifestują szacunek do wspólnego dziedzictwa, zgłaszają nawet gotowość współpracy z Ukraińcami-Łemkami w jego upowszechnianiu, inne jednak niż ci ostatni wyciągają z tego faktu wnioski. Nie negując własnego pokrewieństwa kulturowego z Ukraińcami, równocześnie podkreślają oni odrębność językowo-kulturową i wyznaniową (?! - Red. „B”) mieszkańców Łemkowszczyzny oraz odmienną ich doświadczeń historycznych, które to cechy różnicujące uznają za wystarczającą podstawę dla kontynuowania odrębności narodowej tejże zbiorowości. Domagają się przyznania Łemkom w Polsce statusu mniejszości narodowej i praw do swobodnego kulturowania własnej tożsamości etniczno-kulturowej.

Stowarzyszenie Łemków w zasadzie godzi się z nieuchronnością życia zbiorowości przesiedlonych w diasporze. Jego przywódcy doceniają jednak wagę i znaczenie utraconego terytorium etnicznego dla zachowania i umocnienia jej tożsamości narodowej. Nie wierząc w atrakcyjność i realność hasła masowej reemigracji zgłaszają równocześnie gotowość wspierania indywidualnych powrotów do stron rodzinnych. Starają się też oni umacniać wśród swoich zwolenników poczucie dumy z utraconej prywatnej ojczyzny wskazując, że była ona tylko częścią zamieszkałego przez ich przodków rozległego obszaru rozciągającego się wzdłuż obydwu zbczy Karpat, stanowiącego wspólną ojczyznę ideologiczną osiadłych tam od wieków Łemków — Rusinów. Stowarzyszenie nawiązało

współpracę z rusińskimi organizacjami kulturalno-oświatowymi powstałymi w ostatnich latach w Jugosławii, Węgrzech, Słowacji i na Ukrainie, dystansującymi się od ukraińskiej tożsamości narodowej. Jego przedstawiciele uczestniczyli w I Światowym Kongresie Rusinów obradującym w Medzilaborcach w Słowacji, który w dniu 24 marca 1991 roku podjął m.in. uchwałę stwierdzającą, że „Rusini nie są częścią narodu ukraińskiego, lecz narodem samodzielnym”. Kierownictwo Stowarzyszenia zaaprobowало założenia ideowo-programowe ruchu rusińskiego a nawet czynnie włączyło się do kształtowania jego programu. Podjęło się ono organizacji II Światowego Kongresu Rusinów, który obradował w Krynicy w dniach 22-23 maja 1993 roku. Uczestniczący w nim delegaci zgodnie domagali się uznania przez społeczność międzynarodową odrębności narodowej Rusinów, przyznania im (w tym Łemkom w Polsce) statusu mniejszości narodowych w poszczególnych krajach oraz opowiedzieli się za konsolidacją organizacyjną ruchu rusińskiego w świecie.

(...)

Stowarzyszenie Łemków, które prężną i bogatą działalnością udowadnia stale celowość swego istnienia, nie jest dziś jedyną organizacją wyrażającą aspiracje i dążenia zbiorowości przesiedlonych z Łemkowszczyzny. (...) // W dniu 30 grudnia 1989 roku powstało Zjednoczenie Łemków z siedzibą w Gorlicach, zarejestrowane w Urzędzie Wojewódzkim w Nowym Sączu w dniu 30 kwietnia roku następnego. Skupiające przesiedleńców z całej Polski identyfikujących się jako Łemkowie-Ukraińcy. Stawia sobie ono za cel utrwalanie i propagowanie bogactwa i piękna lemkowej kultury ludowej oraz ukazywanie jej integralnych związków z ukraińskim dziedzictwem kulturowym. (...)

Problematyka lemkowa w ciągu kilku ostatnich dziesiątków lat znajduje się w centrum zainteresowań naukowców, publicystów i działaczy, zwłaszcza polskich i ukraińskich. Ich niektóre poglądy w sprawach podstawowych kwestii: nazwy, terytorium i etnogenezy

Łemków omówione zostały przez Helenę Duć-Fajfer w broszurze „Lemkowie w Polsce” wydanej przez Zarząd Główny Stowarzyszenia. Jej autorka, wyrażając niejako oficjalny punkt widzenia organizacji, stara się ukazać rozwinięte w społeczności lemkowej poczucie odmienności w stosunku do otaczających ją narodów. Inności, jak trafnie zauważa, nie zawsze pokrywającej się z tym, co oficjalnie twierdzi nauka. Ów specyficzny stan samoświadomości określany jest niekiedy mianem „lemkowskiego separatyzmu”, terminem nadużywanym często przez osoby negujące prawo grup etnicznych do zachowania własnej odrębności. Trudno jest pogodzić się z nim zwłaszcza narodowcom ukraińskim, nazywającym emancypacyjne dążenia Łemków „polską intrygą” i działaniem za pieniądze amerykańskie oraz zawężającym ich zasięg do małej grupki ambitnych działaczy, kierujących się względami materialnymi, kompleksami, czy też strachem przed Polakami („Zustici” 1989, nr 19). Mimo ostrych, niekiedy brutalnych ataków z ich strony, zjawisko budzenia się lemkowej tożsamości narodowej jest czymś rzeczywistym mającym swe źródła w obiektywnych procesach narodowościowych, stanowiących stosunkowo mało wdzięczne pole do ferowania arbitralnych ocen. Zaś o jego trwałości, rozmiarach i kształcie decydować mogą wyłącznie członkowie zbiorowości lemkowej, bez ingerencji i nacisków zainteresowanych stron. Mają oni bowiem niezbywalne prawo do swobodnego definiowania własnej tożsamości narodowej.

Notka od Redakcji „Besidy”:

Redakcja wyraża serdeczne podziękowanie Autorom powyższej pracy za szczerą podjęcie lemkowej problematyki, szczególnie dotyczącej Stowarzyszenia Łemków. Czuje się jednocześnie w obowiązku wyjaśnić celowość pominięcia środkowej części tekstu, traktującego przede wszystkim o dokonaniach Stowarzyszenia (działalności wydawniczej, kulturalnej, oświatowo-popularyzatorskiej, organizacji szkoleniowej). Cieszymy się gdy postronni owe dokonania dostrzegają, lecz w przedmiotowym temacie znalazło się wiele niescisłości, często na zbytnią korzyść Stowarzyszenia (zapewne również z winy informatorów, niejednokrotnie przepracowanych, z rozwąjoną jaźnią - szczególnie wobec postronnych, nie-Łemków. „Wina” Autorów jest tylko zbyt małą cierpliwością). Redakcja, publikując wiadomości nie do końca prawdziwe, byłaby posądzona o ich akceptację. Na dogłębną ich analizę zaś (szczerze) nie ma czasu. Przepraszamy.

ТРИМАЛАМ СЯ МАТЕРИНОГО КАБАТЕ

Розмова з п. Марієм Мальцовском, тогорічним Лавреатком літературної премії ім. Александра Духновича

Петро Трохановскій (далі ПТ): *Щиро тратулюючи Премії Александра Духновича, позволю собі зачати — бо од чогоси зачати треба — нашу бесіду таким зьвіданьом: Што Вас інспірує до писаня?*

Марія Мальцовска: Што са торкати інспірації до твориня, так то є дуже проста одповідь. Сам жывот. То є фраза - на першый погляд, але тот жывот треба пережыти в шпецифічных условиях, жебы си мож повести же пришол тот час - же не мож не писати. Не мож не писати, но я фактычно выросла в таких условиях. Вырослам на такім єднім - краснім селі, але де были дуже тверды условия, зелена лука а роса на траві са чередовала з великов бідов, з великыма недостатками. Не буду гварити, же єм была дуже бідна, же єм выросла під соломянов стріхов, бо то уж є пережыток...

ПТ: *Ци для творця, письменника, то доправды тіж пережыток?*

Марія Мальцовска: Так, самособов, то велика інспірація. Але я хотіла повести, же може са жыло здоровіше як в днешніх панелаках, де маме інтернеты, де маме - я не знам - якы выможености цивілізації, же може са жыло здоровіше, а жыли сме вьєдно із своіма родичами, із своіма братами, сестрами де сме довьєдна сідали за єден стіл, з єдной мискы ілі пірогы. Доконца, было в дакотрых хыжах, же са іло

не з вилокми, але прямо — з руками. А тоты річы, котры я пережыла в дїтстві, то мя спроваджуют до днешнього дня і думам си, же ня будуть спроваджувати до гробовой дошкы, бо як єм са тримала матерной сукні, так ходилам по хрестинах, по свадьбах, по погребях, а всягды был кусок мойой тогдашней русиньской притомности, але і минулости. І як єм росла, виростала, тото вшытко ішло зо мнов. Нігда-м си не думала, же то зо мнов так аж піде. А як єм была маленька, та єм си так думала, же нігде інакше са не бесідую в світі, лем по русиньскы.

ПТ: *Ввошли сте ми в тему, такой в друге зьвіданя, котре хтіл єм Вам задати. То інтересне, же в вельох з нас "тото" саме сидит. Доповіджете ми тоєды — яку роль грає в Вашій творчости народна традиция?*

Марія Мальцовска: Зачали сме фактычно повідати на тоту тему, а дотхлам са вопросу матерной сукні а матерного слова, матерной молитвы. Моя мати была неграмотна особа, котра може знала са підписати: Анастазія Параска, што з часом забыла, бо того не хоснувала на легітимациі має підписане три хрещикы, то є ей підпис. Але моя мати была народна співачка...

ПТ: *Значыт, мала велику душу...*

Марія Мальцовска: Гей, мала велику душу. Она з вечера до рана выдумала співанку з котров шла на свадьбу, а была двадцат чотырі раз за дружку. Та як бы тота матірня традиция мене са дотхла? Я з ньов всягды ходила. Так, же оно остало при мі такє не оддільне як роса од травы. Народну традицию так не мож од мене одділити, а си думам — од каждого, хто любить свій край а хто го поважує, хто хоче з нього черпати тоту духовну силу а вертати са до свого краю, так не може са обыйти без той народной традиції. То є наша пожыва духоана.

ПТ: *А тепер, може дакус штампове зьвіданя. Коли ся Вам добрі творит, в самітності, рано, гвечер, в ночы?*

Марія Мальцовска: Так, то є такый вопрос, котрый са давать писателям. Я свого часу, як єм зачала писати - уж тоты річы, о котрых мы говорили - та з дому так єм ішла, же не мож было не описати того што-м пережыла. Бо

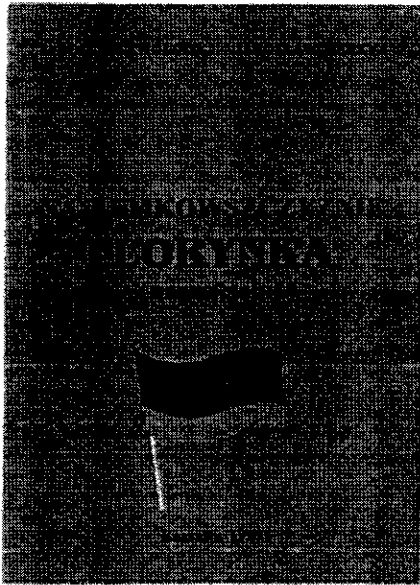
нянько раз такє мі гварить: "Мерю, а ты чом як редакторка, пишеш о чужых людьох, чом єс така шалена, чом ты не пишеш о собі? А ты памяташ - гварит - як ты ходила до школы в єдних теплачатах, як ты вшытко тяжко пережывала?" А він был якраз, мій нянько - Юрко Параска з Руского Потока - він был главным інспіратором до написаня першой книги. А што ся тыкати Вашого вопросу, же коли са мі добрі пише так то, без дебаты - кед єм сама... Я долго была сама, я долго была незамужня, до тридцетох років...

ПТ: *А то ся чудую барз - як така красна жена годна была так долго дівчыти.*

Марія Мальцовска (ту пані Марія ся розсьміяла): Видно уж така іронія долі, же красны жены заставають самы. Мають може великы вымогы до жывота, але на конец діє са так, же кед мать жена душу і серце, она не може сама зостати, мусить тото продовжыня роду забезпечыти. Так же і у мене так было - же долго єм была сама, а тым падом хотіла єм провести тот час, котрого малам миллион годин, творчо. Тепер са ситуация дакус змінила, тепер маю діти, родину, єм дуже щаслива, але з тым часом то уж кус скрутнійше. Мушу выглядовати як діти посплять, як є вечур, єденадцета година, уж тихо, лем там гучыть станция коло мене, де я жыю - на Швабові, в Пряшові. Тогда сідам, кед єм годна - гей? А кед ні, та скоро рано попробую написати. А найліпше са мі творит в природі, в мойм роднім селі, в мойй хыжі, котру поставила моя мама з няньком а де єм виростала, та там кед са запру, кед маю тыжден вольна, так то є великий про мене зазрак — же можу тогда писати.

ПТ: *Яка є, по Вашому, роль літературы в будуваню русиньской свідомости? Здавало бы ся што в то очывідне, але рад бым знати Ваше пізнаня.*

Марія Мальцовска: Мій погляд є такый, же люде гнескы мало што чытають, а кебым си робила якыс-ка ідеалы, о тім — же я напишу таку книгу а такой воскресне наш русиньскый народ (котрый до певной міры воскрес, але не воскрес так, як я бы хотіла) — я бы была дуже наївна.

Jarosław Zwoliński, Jarosław Merena, NA ŁEMKOWSZCZYŹNIE - FLOORYNKA (nasze село), Koszalin 1999, ISBN 83-901770-5-6, str. 170

Нова книжка Ярослава Зволіньського, на тот раз во співавторстві з Ярославом Мереном. І — на тот раз — не з області літератури, а праця дошлідицька, монографія рідного села Авторів, Фльоринки.

Колиси на Лемківській Ватрі в Михалові найвесільшого чоловіка той імпрезы, Ваня Дзядика, тіж уродженця Фльоринки, зьвідано на сцені. Як знате лемківське село на букву „к”? Пан Ваньо без заікніня одповіл: Крас Фльоринка!

Фактычні, Фльоринка то крас село. Мало того: село велике, старе, з богатом історієм, з видатныма людьми во віках і днешности, хоц розшмареній сьвітлом. І доправды, благородний то задум — написати о таким селі книжку, солідну монографію. Ним напевно керували ся Авторы. А як ім вышло?

Напевно найбарже цінном є документальна сторона, а то: перчисліня 232 фльориньскых фамелій за станом сперед першого выселіня, ріль, назв місцевых — топографії села, з окрісліньом (хоц неконсеквентным) положыня окремых пунктів, обшарів; в однесію до топографії дакус лем чудус неідентычність версей поданой латынком (40 назв) з заміщеном на сусідній страні мапом з лемківськым кіриличным выказом (57 назв). То правда, же авторів є двох, але здає ся — мож было тото сконсультувати. Поданий є выказ властители лісів, хоц, як зазначено,

неполний, і ту ся не опру, жебы не зацитувати кавальчык тексту:

- *Imiona przy nazwiskach podano w brzmieniu wg mowy Łemkowskiej, co w niczym nie narusza praw tych mieszkańców przy poszukiwaniach w księgach wieczystych.*

Я тыж так думам, же не нарушат, мам аж і пошану для пошаны мовы лемківської, писаной з великой буквы, але што до польской мовы, особливо до льогіки при ей хіснуваню мам деякы застережыня.

Жаль мі тыж кус мовы латынської при выводжыню назвы Фльоринка (на стороні 23), же не остала докладні зідентифікувана попри єврейскій, грецкій і римскій, особливо — при тій остатній. То фактычні нелегкій проблем, вымагаючий неабыякой науки. І гляданыя в книгах. Ганьблю ся дашто оферувати, бо я не высоко школуваній, але кед міг бым быти сусідам Фльоринчанам в дачым помічний, надтыркну, же приготовлюючи монографію рідного села, якысым трафом (певно натхніньом) записал ем:

„По провінціональноримскій, дакійскій культурі остали в наших Карпатах іщы едны шліды (...) та і імено сестры Білицаревой — квітучой Флоринки (од латынського florus - квітучий, florens - квіттьом обсыпаний).”

І, кед сме уж при мовных справах, застаналят мя — чом імено Андрий писане є консеквентні „Andy”. Правда, в так ренумованій мові як англіцка тыж записує ся „Andy” (таких пар нашол бы веце /Antony - Anthony/), видит ся мі еднок — можу ся мылити — же, кед во вшыткых наших сусідів, Славян є або Andrzej, або Андрий, або Ondrej, чом нашы лемківскы Андрии маю акуратні быти без того кінця? А може старчыт, же і *Mykołaj*, і *Mykowaj* го маю? Оба!

Дост дуже є в книзі історії. Што-правда, не в якысым окрісленым хронологічным порядку, але історія товаришыт нам всяди (може быти і історія акробатыкы). вплітат ся нам в ріль і ролі. Історія є на każdym місці. І в книжці тыж быти мусит! Кед сут з ньом проблемы — треба глядати (цитую):

- *...w archiwach Kuni Biskupich - jak wspomniano na wstępie - w Tarnowie, Krakowie... Velehradzie (ту вельскрапох походить од на-шой Редакції). To właśnie tam znajdujące się dokumenty mogą wiele rozjaśnić co do wydarzeń roku 992-go, całą małą znaną, a tak chętnie tyżzymaną w tajemnicy misję apo-stołów Cyryla i Metodego...*

...Глядати і пояснювати, наприклад — што має спільного рік 992 з місіейом Кірила і Мефодія, акуратні тот рік. А

часом, хоц ся наглядаш, та хоц-як выйде. Автор лише цитую:

- *(Metody zmarł 16 lutego 869 roku. Cyryl 6 kwietnia 885 roku), i dane — papież Jan Paweł mówiąc o tych apostołach powiedział: „W trosce o przetrwanie rozpoczętego przez siebie dzieła (mowa tu o Metodym) wyznaczył na swojego następcę ucznia Gorazda. Zmarł 6 kwietnia 885 roku...”*

Долго ем ся застаналял — хто має рачію, папа Йоан Павел II ци Автор. Але то хыбаль друкарня штоси попугала. В цілій книжці друкарня дуже попугала і до ней ту тыркну слово По польскы, жебы зрозуміла! Отже — *Szanowna Drukarnio! Piszecie że „aborigeni” - według wersji przestarzałej to: ludność pierwotna, rdzenna... krajowcy... zaś według wersji łacińskiej to: pierwsi mieszkańcy, założyciele kraju. Piszecie wyrażniej - która wersja jest prawdziwa?!*

І я, як ем спомнул, пишу монографію рідного села. Але, навчений Сусідовым досьвідчыньом, не позволю жебы мі друкарня в кашу нахухала. А окрем того, перед выданьом піду до дакого, іщы мудрийшого од мене, і зьвідам: „Надає ся тото до публикации?” Кед повіст „так”, піду до іщы мудрийшого. Кед повіст: „Ні!” — дам друкувати!

Бо такы монографії сут нам потрібны! Скоро! До переду. З фаном! Без взгляду на взгляд!

Юдіта Кішшова, ЗВУК ДУШІ, Видавельство „Етнікум” Будалешт, 1997, ISBN 963 90 1031 6, стор. 64

Збірка молодой поетесы (річник 1967). Выдана уж два рокы тому, але до рук впала мі недавно. Уважам за корысне представити ю нашым Чы-

З ВИДАВНИЧОЇ ПОЛИЧКИ □ З ВИДАВНИЧОЇ ПОЛИЧКИ □ З ВИДАВНИЧОЇ ПОЛИЧКИ

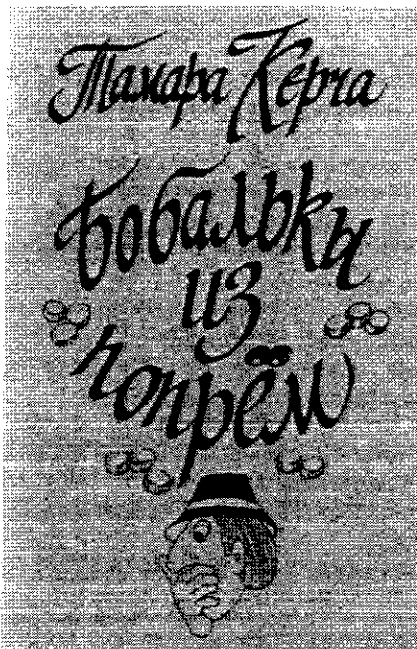
татам. Стригав ем ся з ньом на остатнім. У Сьвятowym Конгресі Русинів в Ужгороді. Сї русиньскій бесіди, отуленій в мадярську шепотливо-чардашову мельодику, мусіл ем ся добрі прислухувати, жебы ю зрозуміти. Але вершы розумію прекрасні. Подабают ся мі Сут просты, але не банальны. Чути в них нотку сентиментальной традиції, але і видно молоде, отверте пізриня на сьвіт. Зрештом прочытайте сами (Пане міністре):

*Яй Боже, Боже! Стоят жобраци.
Ту молодой, німый, клобук триме,
там старый плаче, рука ша му трясє.*

*Смотрте люди! Ту діача жобре.
Неодолга з голоду зомре.*

Пане Міністре, дашто уж зробте!

На Уграх уж мало хто бесідує по русиньскы. Але родит ся рідна поезія. Мы іщы бесідуєме! І хоц знаєміст бесіды не ест такой прелушком до царства поезії, подумайме...

Тамара Керча, БОБАЛЬКЫ ИЗ ПОПРЬОМ, Поличка „Карпатського Краю” Нр 3, Ужгород 1997, ISSN 0869-0782, стор. 36

З творчістю Тамари Керчы зазнаєміли мы читачів „Бесіды” уж в 1992 році, публикуючи в номері 12-13 єї сьміховинку *Як еден Русин сто Американців перехытрил*. Днес пропонуєме до „Выдавничой Поличкы” невеличку на сторінкы, але набиту текстом, богату змістом авторську збірку. Складат ся она з трьох части: „Небылиці” (мала проза), „Бобалькы”

(афоризмы, жарты) і „Співанкы” (вершы) Книжочка є „міцно” ілюстрована через саму Авторку. Так як міцны сут єї бобалькы з попрыом, — же запрезентуєме дашто:

Кед держава не іде до народа, народ іде до другой державы

Гора із горов не сходят ся, а кінці з кінцями — мусят.

На остатній страні публикуєме рысунок Тамари Керчы з терпкым текстом. І будеме вертати до єї бобальок в наступных „Бесідах”. Обіцюєме.

Владимир Федынышынец, КАРПАТО-РУТЕНЬ У XXI СТОРОЧІ, Ужгород 1999, стор. 128

Владиміря Федынышынца (запис імена і назвиска, в яком аж 5 раз выступус буква „ы”, Автор зачал хіснувати недавно) уж мали мы тіж можливіст познати на сторонах наших видань, а то в „Лемківськым Календарі 1997”, де опублікувано розділ з його повісти *Отец Духнович*. Зрештом стрітати ся з творчістю того автора, хоц до нас книжки з тамтого регіону такой не доходят, дуже легше як в інших припадках. З простой причыны. Написал він... понад 60 книг. І од стороны плідности бесперечні мож му признати серед русиньскых творців того почесне звання „Най!” З інших же сторін?

Признам ся. Мі особисті, ци то поезія, ци то красна проза, ци тіж есеїстыка Владиміря Федынышынца чытат ся дост тяжко. Але моім смаком прошу ся не ксрувати. Кед выда-

вано Го так часто видочні інчы маюц цілком інчий смак.

Презентувана ту книжка то 16 статей і есеїв о днешних пекучых русиньскых проблемах, представляных передше на ріжных симпозиях, семінариях, конгресах, публикуваных уж в ріжных виданях, як і сьвйжих, друкуваных першыраз Залежні од потреби. Автор написал їх по русиньскы, украиньскы, або великорускы. Не годен очевидні шарити хоц лем мале сьвітло на ціліст. Є того, друкуваного „мачком”, дуже. Затримеме ся на хаильку лем при доповіді представлений II міжнародовому науковому семінарийови о русиньськым языку (16.04 1999, Пряшів) о наголовку: *Путь до языковой нормы Подкарпатя держит тирньом*. Напевно інтересуючым буде для нас што:

Сут ріжны теорії, якії діалект класти в основу карпато-рутенського нормы литературного языка. Проф. Магочій уважат, што його треба творити на основі лемківського діалекту (плюс-мінус тоти думкы высловлює і проф. Петро Лыланец). Поетеса Олена Мейсарош, розвиваючи теорію субстрату і абстрату, тыж схильна до лемківського діалекту як основы...

та я прагну звернути увагу на штоси інче, што, думал ем, же Автор уж зашмарил, але, як видно, сидит оно дост твердо в каноні його мышліня:

Є принципова теза: кірилка, ци латинка. Ту розбіжності найбільше. Але што загубне для Русинів Польщы, тото выграшне для Русинів Підкарпатя... І ту своє слово має выловити опыт давніш-ных літ, позиції авторитетя.

Не припадково Автор звертат ту увагу на становиско Русинів Польщы, адже то з той страны наступил найміцнійший атак на пропозицію впроваджыня латинкы як графічної формы нашого языка. На першым языковым семінарийо в Бардиновськых Купелях, хыбал в 92 році мал ем щестя выголосити доповідь *Кірилиця, ци латинка — такой альтернативы быти не може*. Днес, в одповід Авторови, додам: О яке то „досьвідчыня давнішніх літ” ходит? О час ма-дяризації, котрій деякы ся піддали, стаючы ся „авторитетами”?

І дост уж о тым. В книзі є порушених дуже інчых проблемів, порушених словом писменника-філософа, візіонера-експерименталісты. І хоц чытат ся тото слово нелегко, прочытати треба. Аж і вартат!

(пт)

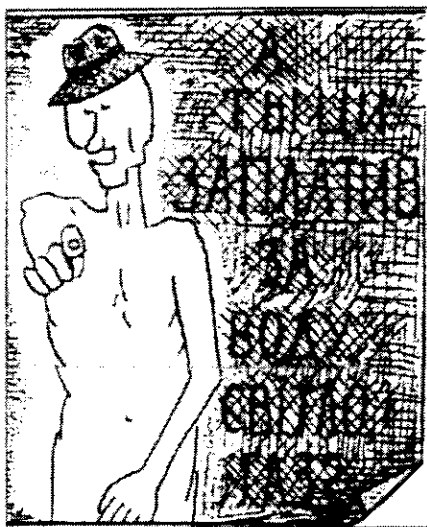
На з'явіданя редактора „Бесіды” — як ся Вам видит V Свѣтвовий Конгрес Русинів, як го оцінюете, Гості, Делегаты одповіли:

Наталія Хіменец (Мухачево, Україна): Мені особисто дуже ся любити. Всі выступленія були дуже содержательні і дуже поважительні. Даст Бог, обы русинство существовало і заслужило оту національну свою свободу.

Доц. Михал Капраль (Русин з Остурні, тепер - на Університеті в Ниредьгазі): V Конгрес є першый на яком я є, так же не можу порівняти, але кед ем ведець (науковец), так трохи та критично принимаю. Хтіл бым, жебы было меньше емоцій а вецей прагматики, прето же уж десяць роков то ся діє вшитко. Мы Руснаци такы емоційны, но але уж працювати треба, уж даш-то зробиши.

Ярослав Сабол (Югославія): (тлумачу з диктафону, бою ся спаскудити правопис языка бачваньскых Руснаків): Конгре є дост добрі організуваний. Жебы лем материялы были на час зрыхтуваны, жебы сме могли прияти статут, постановы, жебы сме могли дати свої заувагы. Тримам слово же мож буде назвати го успішным конгресом.

Юдіта Кішшова (Будапешт): Як головна редактор нашой новинкы „Русинський Живот” позреюм на шытко, што шо ту діє. І буду мало о чім писати у нас, в Мадярську.

Тамара Керча, Без наголовка

Михайло Павук (Братислава): Я дуже радий што маю можливість прийняти участіє у роботі V Свѣтвового Конгресу Русинів. Із уровня Конгресу, із выступів делегатів, із дискусії, із адміністративного забезпеченя я дуже задоволеный. Оскільки я в минулых роках принимав участіє в різних конгресах, семінарах, конференціях, так сю стрічу нашу вважаю одною з найбільш продуцируемых. Організовано ю на высокому уровні. Для нас, Русинів, і дома, і у світі розсіяных, се дуже потрібне, дуже хосенне діло.

Іван Перчак (Мухачево, Україна): Як мі ся видить? Раз він состоялся, та вже успішний. Мы дуже раді, што такое движеніє существует.

Др Мария Мальцовска (Пряшів, Словакия): Я ем абсолютно щасна, же ту такє штось было. Тоты побоюваня, што были — были може і на місци, але ем ся пересвідчила, же не суть. Важливе є то, же то ся зробило на матірній землі, де є найвцє Русинів зо вшиткых нас. Мы бы ся могли од них учіти, до певной міры, в тій масовости, але друга річ — як тоту масовість зорганізувати а як зробиши вшитко про то, жебы Русины Підкарпатя в першу чергу развивали свою культуру, а потім ся старали о так звану автономію. Бо так не може іти галопом, зо зачатку на автономію, а іщі про то нич не зробиши, жебы ся, як Русины, стабілізували як культурный народ.

Проф. Павел Р. Магоній (Канада): Я бы повів, же тот Конгрес быє, ци іщі є — я не хочу іщі повісти дефінітивно — але дотепер правдоподобно найліпший, найпрофесійнійше зроблений. Было од самого початку лем робаче діло і я дуже рад же такой поступ сме зробиши... — А є там дашто? Ци лем фіткуюєш? — Професор пізрил на мій диктафон.
— Є, е! Крутит ся, попозерайте!

Дюра Папура (Югославія): (тлумачу) Найважнійше, же він ся одбыл. Для мя — о я был на вшиткых Конгресах — то чудо. Я одушевлений, же люде з Підкарпатя лишыли тоту борбу о державу, ци автономію, же одстали од того в великій мірі. Окрема ся тішу гнеско, што выявил

Директор Інституту (Статистыкы?) — же Русины і ту, і на тій території будут признаны.

Сусанна Михаліяцкі (Америка): Можу порівнувати, бо окрема Руского Керестура, было ем на вшиткых Конгресах. Перед тым Конгресом бесідувала ся, же Підкарпатціє стати лем на політику. Але видно, же стати іх і на культуру... Барз люблю конгресы. Мож на них стрітати дуже правдивых люди, што роблят важны річы, хоц сут Конгресы і... колекційом індивідуалістів, ексцентриків, шалінців... Вшитко едно сут важны, потрібны. Як повіл еден з делегатів: „Русин може быти в Югославії, Германії, Америці, де небуд, але остане Русином”. Я Русин (-ка) был, ем, і буду. Хоц з далека, хоц з паскудным акцентом!

Проф. Іван Поп (Ческа Республіка): Оцінюю дуже позитивно. Я был еден з тых невірующых, яки іщі є апролю, коли сме были на конференції в Пряшіві, не вірил, што сес конгрес буде в Ужгороді. Бо в мене были дуже неприємны спомини на Ужгород, з якого мене выгнали в 94 році, я мусіл емігрувати до Чех. Так што для мене сесе дуже приятно неожыданіст. Іщі едно, ож пройшов — я думам — на спокійным і діловым уровню, бо не часто сме так засідали. Видит ся мі, же лишыли мы уж тоту мітингову етапу, а перешли на ділову.

Numer poświęcony V Światowemu Kongresowi Rusinów, jaki odbył się w Użgorodzie 25-26 czerwca 1999.

„B E S I D A” - dwumiesięcznik Zarządu Głównego Stowarzyszenia Łemków
• Redaguje zespół: Helena Duć-Fajfer (dział literacki), Andrzej Kopcza (dział kulturalny), Piotr Trochanowski (redaktor odpowiedzialny), Jarosław Wornacz (sekretarz redakcji) -historia, aktualności
• Adres redakcji: 33-380 Krynica, skrytka pocztowa 123 • Wydawnictwo: Stefan Kosowski - Zarząd Główny Stowarzyszenia Łemków, 59-204 Legnica 6, ul. Zofii Kossak 5-6 - na ten ad-res należy składać zamówienia na prenumeratę
• cena pojedynczego egzemplarza - 2 zł - plus opłata za przesyłkę.

Numer dotowany przez MKiSz